Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-hээ гарана. | № 150 (18473) | 1990 оной июниин 30, суббото | Сэн 3 мүн.

...эй ЦК-гай ПЛЕНУМ

...СКВА. Июниин 29-...часта КПСС-эй ...ральна Комитедэй ...м нээгдээ. Июлиин Москвада нээгдэхэ ...-эй XXVIII съезд-холбоотой асуу-...уд Пленумэй зүб-...үйлдэ табигдаба.

(ТАСС).

Зунай бэлшээриие зүбөөр хэрэглэе!

...ТАЛАНТЫНХИД АМЖАЛТАТАЙ

...вхозой hү haa-...үүдэй коллекти-...эй хугасаа соо ..., ехэ гуримтай- ...байна. Гүрэндэ ...хахад жэлэйнгээ ...май hарын ар-... дүүргээ hэм-...тушааха даабатайгаар бэе-... Июнь hарын бай-... хамтадаа 1165 ...а худалдабабди. ...алагдаhанhaa 211 ... болоно,—гэжэ ... совхозой ди-... Захаров хөөрэ-...

...мартай мяха гү-... тушааhанай ашаар ...ол бүхэндэ бага ...оршо оруулдаг ...үнөө жэлдэ мя-...надта эльгээгдэ-...одо малайнь тол-...эгнүүр 384 кило-...гдөө. Энэнь ха-... баталалгаhaa 27 ... дээшэ болсо-...эгнүүртэй, тарган ... олоор тушаажа ... совхоз өөhэдын- 56800 түхэригэй оруулаад байна.

...габьяата энэ хэ-...д Павел Петро-... Олег Иванов хоё-... хубита нилээд ...олон тэмдэглэ-... эдэ хоёр мал-...агдаhан гүүртын-...арагуудые Анаа ...ин шадар оршо-... бэлшээридэ түүжа ...руүhалжа байна. ...й бэлшээриин үе-...аhан үхэрнүүдэйн-...ые сүүдхын тур-...рammaap нэмэхэ ... бодолтой ажал-...үүлагшад эдэ ха-... тунга ногоондо ...хажуугаар тэдээн-... тэжээл болгон ... орооло, холи-...эрээлагдаhан хэм-...эдюулнэ.

...мэргэжэлтэд эдэ ...рьен ошожо, хү-... hонирхоно, энэ ...далнуудаа усадха-... хадань, бодото туhаламжа үзүүлнэ.

Совхозой hаалиин фермэнүүд дээрэ ажалай табан hарын дүнгүүд согсологдон гаргагдаба.

— Ажахы доторoo үнеэн бүриhөө 1231 килограмм hү haaгабди. Энэмнай үнгэрэгшэ жэлэй эхинhээ холо ехэ болоно. Илангаяа Амгалантынмнай фермын коллектив абьяастайгаар худэлнэ. Эндэ үнеэн бүриhөө 1733 килограмм hүн абтаhан байна. Урдандаа бидэ имэ дүнгүүдые оройдоошье туйлажа үзөөгүй hэмди, —гэжэ совхозой ахамад зоотехник Л. Б. Димитрова хөөрэнэ.

Энэ фермын эрхим hаалишан Мария Батуевна Ширапова бүришье үндэр дүнгүүдые туйлаа. Тэрэ даажа абаhан үнеэн бүриhөө 2060 килограмм hү haaгаа. Мүн тугалшье абаха даабаряа дүүргэhэн байха юм.

— Минии haaдаг бүлэг үнеэдэй дунда hү ехээр үгэдэг мал яhала олон. Нэгэ зариманиинь сүүдхын туршада 15—17 килограмм хүрэтэршье hү үгэдэг. Энэ жэлдэ ямар юумэнhээ боложо, имэ hайн дүнгүүдые туйлаабта гээд асууна ха юмта даа. Малнай тэжээлээр дутамаг бэшээр хангагдаhан байгаа. Тэрэнь хамагай түрүүндэ бодотоор нүлөөлөө. hайнаар харууhалагдаhан, эдеэлүүлэгдэhэн үүлтэртэ үнеэд хэзээдэшье hү ехээр үгэхэ арга шадалтай байдаг гээшэ. Мүн тэрээнhээ гадуур өөрыншье оролдолгоhоо сэхэ дулдыдаха ха юм, —гэжэ Мария Батуевна хөөрэнэ.

Амгалантын фермын энэ эрхим hаалишан худэлмэридөө ханамжатайгаар хандадаг. Ехэ журамтай хүн. Хамаhaa эртэлэн ерээд, хэзээдэшье орой гэртээ гаража ошодог.

Энэ фермын бэрхэ hаалишадай тоодо Ц. Д. Цыбикова, Р. Н. Дымбрылова, Ц. Е. Гармаева болон бусад мүн лэ hайнаар дурдагдана. Эдэнэрнай үнеэн бүриhөө туд тудтаа 1770, 1658 килограмм hү haaгаа.

— Би залуу hаалишан гээшэб. Хоёрдохи жэлээ эндэ худэлнэб. Минии ажалда Мария Батуевна, Цымжит Егниновна гэгшэд ехээр туhалаа, зүбшэл заабари үгөө. Эдэ бүгэдые хэлэнгүй гараха аргагүй. Эдэ эгэшэ нүхэдэйнгөө аша туhаар лэ имэ дүнгүүдые туйлабаб,—гэжэ Роза Дымбрылова мэдүүлнэ.

— Энэ залуу басаган богонихон сагай хугасаа соо ажахынгаа, районойнгоо түрүү hаалишадай тоодо оробол даа. Энэ ямар hайн гээшэб? Имэ хүнүүдэй олон боложо байгаа hаань, ажал худэлмэримнай урагшатай байха, үндэр дүнгүүдые туйлаха аргатай байhамнай мэдээжэ,—гэжэ фермые даагша Наталья Ильиничнa Заянова хэлэбэ.

— Мүнөө манай фермэ дээрэ үнеэн бүриhөө сүүдхын туршада 12,5 килограмм шахуу hүн haaгдажа байна. Зунай hарануудай туршада энэ үрэ дүнгөө доошолуулаагүй hаамнай, hайн бэлэй. Сэхыень хэлэхэдэ, малай бэлшээри бага. Үшөө тиихэдэ ямар гайтай ган гасуур боложо байна гээшэб? Саашадаа игэхэ болоо hаань, хүндэхэн болохонь. Бэлшээриин ногоондо малаа хэды гаргаашье hаа, тэжээл бүйлүүлдэг цехээ мүнөө үедэ худэлгэнэбди. Үбэлэйхиhөө нэгэшье дутуугүйгөөр бутаргагдаhан hолөомо талха таряанай зүйлтэй холижо бүйлүүлаад, шанаржуулаад, үнеэдтэ хараалагдаhан соонь хэжэ уулганабди,—гэжэ Мария Батуевна хөөрэлдөөндэ оролсоно.

— Тэрэгүй haa, hү hаали унаха бэд даа,—гэжэ фермые даагша тэрээнээ дэмжэнэ.

— Зунай hарануудай хугасаа соо үнеэн бүриhөө hү haaлгаяа нэгэшье доошолуулхагүй, тунга ногоотой, тунгалаг уhатай газарнуудые хэрэглэн, hү ехээр абаха гээшэ манай гол зорилгомнай болоно, —гэжэ Амгалантын hаалишад мэдүүлээ hэн.

«Георгиевский» совхозой Ашангын, Георгиевкын фермэнүүд мүн лэ амжалтатай худэлжэ байна. Эндэхишье hаалишад ажалай үндэр дүнгүүдые туйлана.

Партиин обкомой болон Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Хандалгатай танилсаад байхадаа, зунай бэлшээриин үе соо үнеэн бүриhөө 900—1000 килограммhaa доошо бэшэ hү haaхабди гэжэ тэдэнэр мэдүүлээ. Малшадай хэлэhэн үгэдөө хүрэхэнь лаблай.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарhaa) фермые даагша Н. И. Заянова, hаалишан Ц. Е. Гармаева.

А. ЦЫДЕНОВЭЙ фото.

ШИБИИД, ДЭБИ, ХҮХЭ ГОЛООР...

...гээшэмнай дэл-...риндүүдээр баян ...рда саhaa хойшо ... хүн зон эндэхи ...дые ашаг үрэтэй-...жэ, адуу малаа ...галуулжа байдаг ...лсэдэгынь зүбтэйл ... байгуулагдаhан ... колхозой мал-... hарануудай хуга-... бэлшээриин газар-...эглэдэг байна.

...өө үедэ хээрын ...ной шэмые hай-...аха, даалгагдаhан ...даа хүшэ тамир ...улха арга бо-...дүүрэнээр хэрэглэ-... малшад оролдон ...ын эрхим мал адуулагша Булад Дашиевич Осоровтой hаяхан уулзаа hэмби. Тэрэ Дэбиин эхин болохо Шибиидэй зуhаланда ерэхэ жэлдэ гүрэндэ тушаагдаха 60 толгой эрэ хашарагуудые харууhалжа байна. Булад Дашеевич ажалай ветеран эжытээ мүнөө энэ холын бэлшээридэ ерээд худэлнэ.

Мүн дэ эндэхи бэлшээри дээрэ залуу малшан Данзан Арзухаев 160 толгой hарлагуудые харууhалдаг юм. Эндэhээ холо бэшэхэнэ тэрэнэй эхэнь П. А. Арзухаева гүрэндэ тушаагдаха 60 толгой хайнагуудые харууhална.

Урда ба Хойто-Шибиидүүдээр малшад Виктор, Наталья Ошоровтон, Анатолий Хамаганов, Пүрбэ, Дулма Жорноевтон, Семён Гармаев болон бусад худэлдэг байха юм. Гадна бэшэшье бэлшээринүүдээр Николай Дамбаев, Цырен Самаева болон Владимир Хамагановай даадаг гүүртэнүүдэй адууhа мал хүхэ ногоондо атарлан бэлшэнэ.

Хүхэ-Голдо адуушад Владимир Машаев Владимир Огзонов хоёр морин hүрэгөө адуулан таргалуулжа байна.

— Эдэ хүршэ нүхэдэйнгөө мүнөө хэр зэргэ худэлжэ байhыень яhала hайн мэдээ ёhотойт,— гэжэ Булад Дашиевичта хандахадамни:

— Юу хэлэхэб, бултадаа оролдосотой бэрхэ малшад даа. Ажалаймнай дүнгүүд одоол намартаа мэдэгдэнэ бэзэ,— гээд нүхэр Осоров харюусаа hэн.

— Зунай бэлшээриин үедэ таанадтаа хүнэй, малай эмшэд хүрэжэ ерэдэг юм гү?

— Хүнэй эмшэн Семён Гармаев малшадтаа дүтэ байхын тала хаража, эндээ зуhадаг, мүнөө тэрэ маанадтал адли 60 толгой hарлаг гунжадые харууhалжа байна. Харин малай эмшэд Инга Осорова, Нима Самсонов гэгшэд баhал бидэнэртээ суг шахуу ажаллана. Гэр байрын талаар эндэхи малшадта одоол гомдол байхагүй. Магазин Монголой дабаанда бии. Эд бараагаа, эдеэ хоолой зүйлөө үбэлдөө асардаг юм,— гэжэ ахалагша малшан хэлэнэ.

Вл. ГАЛСАНОВ,
худөө бэшэгшэ.

Ахын район.

...комсомо-...жэтэ нарин ...бинадай ноо-... цехтэ хамта ...аран хүн хү-...

Хүшэ hайнтайгаар үбэлжэлгээ дабаhан хонидой ноохон халуунай эхилэн сэсуу хөөрэдэг hэмнай даа. Тиин Хяагтын районой Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой хонид хамагhaa hайнаар о.до ороhон байжа, «сагаан алта» суглуулха хаhaяа ажахынууд бусадhaa эртүүр эхилээ hэн. Жэшээлбэл, профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ Василий Алексеевич Максимовай хүтэлбэрилдэг хонидой ноохо хайшалха томодхогдоhон пунктын хайшалагшад мүнөө туха сүлөөгүй ажаллана.

Эндэ хонидой нооhо хайшалха пунктнь эртээнhээ заhабарилагдажа бэлдэгдээд, бүхы оньhон электро-түхеэрэлгэнүүдынь hайнаар таарулагдан тодхогдоо юм. Мүн хүн бүхэнэй хэхэ ажал тодорхойлогдожо үгтэhэн байна. Түрүүшын үдэр колхозой энэ пунктын хайшашад ажалаа хахад үдэрhөө эхилээшье haa, ахалагша хонишон Сергей Манидарович Бадмаевай даадаг 600 хонидой ноохо хайшалжа үрдиhэн байна. Удаадахи үдэрынь Илья Назимовай харууhалдаг эрье хонидой ноохон хайшалагдаа.

Бүхыдөө энэ пунктда 21 отарын хонидой ноохон хайшалагдахаар хараалагдана.

Е. СУРМАЧ.

Хамниин совхозой залуу эбэртэ бодо мал зунай бэлшээриин хаhада Саяан уулын хормойгоор аяар Монголой Арадай Республикын хилэ хүрэтэр атарлан бэлшэдэг. Эндэ дүй дүршэлөөр баян, ажахынгаа урдаа хараха мал

ОРОЛДОhОНОЙ АШААР

адуулагшад нэгэдэхи отделиинhээ А. А. Дашеев, Л. Цыренова, А. Б. Цыренов, ёрдохи отделениhээ С Дармаев, Т. Ц. Будаев гэгшэд бэлшээрнеэ үдэр бүри hэлгэн, малай шэгнүүрые н...хын түлөө оролдон ажаллажа байна. Нёдондо жэлэй дүнгөөр эдэ малшад зунай hарануудай үедэ эгээл энэ бэлшээри дээрэ малайнгаа толгой бүриин шэгнүүрые сүүдхын туршада 900—1000 граммаар нэмээhэн габьяатай.

Саhаша гэжэ нэрлэгдэhэн эгээл холын бэлшээридэ хүдэлдэг бишыхан коллективые онсолон тэмдэглэхэ... Энэ бригадые дүршэлтэ малшан Б. Очиров хүтэлбэрилдэг юм. Тэрээнтэй суг хамта Д.-Д. Цыбенов, А. Цыбе... үнинэй мал адуулагша Д. Шагдуров гэгшэд худэлдэг... Эдэнэртэ 300 толгой залуу эбэртэ бодо мал даалгагдаhан үгэнхэй. Намартаа эдэ хүрэгүүд мяханай комбинадта тушаагдаха байна. Гүүртэнээ хашарагуудые хүндэ шэгнүүртэйгээр малшадай тушааха дамжаггүй.

А. ГОНЧИКОВ.

Захааминай район.

ШҮГНАЛ

Ухаалаг зохёолгын, урлан наринжалгын талаар габьяатай байhанайнь, үйлэдбэридөө үндэр дүнгүүдые туйлаhанайнь түлөө Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар «Буряадай АССР-эй габьяата ухаалан зохёогшо» гэhэн үндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо. Тэдэ гэбэл:

...тник Александр Владимировичта — Улаан-Үдын ...отив-вагон заhабарилгын заводой цехэй начальнигай орлогшо,

...сков Артем Петровичто Улаан-Үдын авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй бюрогой начальник.

САГАА ДЭМЫ БАРААГҮЙБДИ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын дүнгүүд тухай

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ НЭГЭДЭХИ СЪЕЗД ХҮДЭЛМЭРЕЭ hАЯХАН МОСКВАДА ДҮҮРГЭБЭ. РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАТ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ С. Н. БУЛДАЕВ ЭНЭ СЪЕЗДЫН ХҮДЭЛМЭРИ ТУХАЙ hАНАМЖАНУУДАА МАНАЙ ШТАТНАБЭШЭ КОРРЕСПОНДЕНТ В. БАДМАЕВТА ИГЭЖЭ ХӨӨРЭБЭ.

— Съездын худэлмэри майн 16-да эхилжэ, РСФСР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиие үнгэргэлгэдэ хабаатай багахан забhарлалгатайгаар гушан гурбан үдэр соо үргэлжэлhэн байгаа. Саг болзороо роо энэмнай урда урдынхиhaa тад илгаатай—Россин Федерациин парламент урдандхэдыдэшье имэ удаан саг үргэлжэлөөгүй юм. Энээн уламжалан, тэрэнии бүри о...гони болзор соо дүүргэжэ о...лохогүй байгаа юм гү?—энэ асуудал ээлүүдгүй гараа—угайдхадаа, съездын хүдэлмэриин забhарлалгын үедэ урэнэй худэлмэриин үдэр биндэ дунда зэргээр хэды нээн мүнгэ зөөриин гаргашагдаг байhые тоолон гаргахада, нилээд горитой мүнгэ болодог байгаа. Зүблэхэ зүйлэй асуудалнуудые, худэлмэриин гуримые шиидхэхэдэ түрүүшын үдэрнүүдтэ илангаяа ехэ сагаа hалгааhан байгаабди. РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын тушаалда дэбжүүлэгдэhэн кандидатнуудай түшаа үгэ буляалдаан хөөрэлдөөнүүд удаан саг соо үргэлжэлжэ, эсэсэй дүүгаа үгэлгын хэдэн дахин үнгэргэгдэhые уншагшад мэдэнэ ёhотой. Эдэ бүгэдэнhөө уламжалан, ехэ саг hалгаагаабди.

Б. Н. Ельцин багахан булюу байдалтайгаар илаhыень мэдэнэ ха юм даа. Хэрбээ мүнөө Верховно Соведэй Түрүүлэгшын кандидатурые РСФСР-эй арадай депутадуудай дайна одорхойлхо болоо гээшэ haa, Ельцин гараха байгаа гү гэжэ мүнөө олохон хүнүүд намhaa асууна. Май hарын hүүлэй үеынхидэ орходос тэрэ ехэ булюу байдалтайгаар гараха байhандань: дүй дүршэлтэй политик съездын түгэсхэхы шатада яhала hайнаар үнгэргэжэ, тэрэнэй тала баригшадай тоо нэмэжэ ургаа. Хэрбээ съездын эндэ «Демократическа Росси» гэдэг бүлэгэй арадай депутадуудай гол түлэб тэрэниие дэмжээ гээшэ hаань, харин мүнөө бусад хэлбэринүүд тэрэниие дэмжэнэ. Б. Н. Ельцинэй ехэ оролдолго гаргаhанай ашаар Россин Федерацида, бүхы орондомнай шухала удха шанартай хэдэн хуулинууд, тогтоолнууд съезд дээрэ баталагдан абтаhан байгаа. Нэн түрүүн эндэ РСФСР-эй дулдыданги бэшэ байдал тухай Деклараци, РСФСР-эй арадай засаг түрэ эрхилэлгэ тухай, тэрэшэлэн бусад документнүүд тухай хэлэгдэнэ.

Манай республикада яhала үргэнөөр мэдээжэ А. В. Власов (Александр Владимирович Кабанскын райондо түрэhэн юм) яахадаа Россин президентын тушаалда hунгагдабагүй гээшэб?—гэhэн асуудал намhaa ходо асууна. Саашадаа тэрэнэй политическэ хуби заяан ямар байха гээшэб? Съездын нээгдэхын урда тээ А. В. Власовай арга боломжонууд Б. Н. Ельцинэйхиhээ дээгүүр сэгнэгдэжэ байhан юм. Гэбэшье урда тээхэнэнь Александр Владимирович хэдэн тактическа алдуу гаргаа. Эдэнэй нэгэниинь юуб гэбэл, арадай депутадуудтай хараалагдаhан уулзалгада тэрэ хабаадаагүй байгаа. Тиигэжэ хэдэн дуугаа гээбэ. Тэрэнэй саашанхи хуби заяан тухай хэлэхэ болоо haa, тэрэ үшөө залуу, хүсэн түгэс, политическэ ехэ дүй дүршэлтэй хүн ха юм даа. Ушар имэhээ хаанашье худэлхэ аргатай.

Съездын бусад шиидхэбэринүүд тухай хэдэн үгэ хэлээе. Колхоз, совхозуудhaa бүхы үри шэрииень болюулха тухай баталагдан абтаhан тогтоол манай республикын худөөгэй ажалшадта илангаяа шухала удха шанартай байна. Энэ талаар тодо тоо баримтануud намда үгы, гэбэшье Буряад оронoй ажахынууд хэдэн арбаад миллион түхэриг гүрэндэ үри шэритэй. Дүн хамта бүхы Россин Федерациин колхоз, совхозууд 70 миллиард түхэригэй үри шэритэй юм. Тиигэжэ худөө нютагайхидта үри шэриеэ бусаажа түлэхэ талаар ехэ алхам хэгдэбэ.

Съезд дээрэ гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо орохо асуудалаар үгэ буляалдаан гараба. Эндэ Б. Н. Ельцин мүн лэ ехэ үүргэ дүүргээ. СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дурадхаhанhaa ричнэ сэнгүүдые багаар ...шэлүүлжэ, Россин Федерацинэй ...энээндэ орохо юм гэжэ ...ирэ мэдүүлбэ. Энэ талаар тэрэнэй харaa бодолые олохон арадай депутадууд hайшааба.

РСФСР-эй олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүд тухай асуудалаар мүн лэ үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн болобо. Эндэшье тад ондоо hанамжанууд хэлэгдээ. Республиканска, областной бүхы газетэнүүдые, журналнуудые захиргаалан, Соведүүдэй мэдэлдэ дамжуулхые тогтоолой проектнүүдэй нэгэн соо дурадхагдаhан байгаа. Зүгөөр эгээл бүтэмжэтэй hайн шиидхэбэри абтаба.

РСФСР-эй газар дээрэ бии байhан арадай хиналтын системые тараажа, тэрэнэй урдын худэлмэрилэгшэдые хоёр hарын туршада ондоо ажалда оруулха гэhэн шиидхэбэри съезд дээрэ нэгэн дуугаар баталагдан абтаhан байгаа. Тэрэниие хамгаалхые hэдэhэн арадай депутадууд гүнзэгы үндэhэ баримтануудые харуулжа шадабагүй. Орон дотор мүнгэн hангые хиналгын тогтоогдоходо, сүүдэй бии байхада, обществодо айхабтар үнэтэй бусад хиналтын эмхинүүд хэрэггүй гэжэ тэмдэглэгдээ.

Али бүхы жиирэй асуудалнуудые шиидхэхын тула ехэ сагаа барабашье, арадай депутадууд үндэhэн шухала асуудалнуудаар шухала, асари ехэ шиидхэбэринүүдые абаhан байна. Юрэдөө, сагаа дэмы бараагүйбди.

— Буряадай АССР-эй арадай депутадууд съезд дээрэ эдэбхигүй байгаа гэhэн hанал бодол уншагшадай дунда түрэнхэй.

— Бусад арадай депутадуудhaa үсөөнөөр микрофонууд тээшэ дугташаhанаараа гү? Үнэхөөрөөшье, бусадhaa үсөөнөөр маанадта үгэ үгтөө. Оройдоол дүрбэн хүн, тусхайлбал, В. К. Агалов, Э. Д. Цыбикжапов, В. А. Иванов, А. В. Ковтунов гэгшэд съезд дээрэ үгэ хэлэбэ. hүүлшынь хоёр элдэб асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгын үедэ ендэртэ гараа hэн. Эгээл тиимэhээ тэдэнэй хэлэhэн үгэнүүдые гүнзэгы удхатай гэжэ тоолохогүй ха юмши даа. Зүгөөр энэмнай маанадта хэлэхэ юумэн байгаагүй гэhэн удхатай бэшэ. Хэлэхэ юумэн ехэ байгаа. Үгэ хэлэхын тула би өөрөө хоёр дахин бэшүүлээ hэм. Теэд түрүүлэгшээр hуугша намайе дуудаагүй.

Автономи тухай. Тэрэнэй эрхэ ба уялгые дээшэлүүлхэ тухай асуудалаар hанамжануудаа хэлэхые хүсэнэб. Мүнөө автономи бүхэн союзна республикадал адлирхуу эрхэнүүдтэй байха ёhотой гэжэ hананаб.

Съезд дээрэ Конституционно комиссиин гэшүүнээр hунгагдаhан хадаа тэрэнэй заседаниинуудай үедэ hанамжануудаа хэлэхые хүсэнэб. Гансал хэлэхэ бэшэ, харин өөрынгөө hанал бодолые хамгаалха хэрэгтэй.

— РСФСР-эй дулдыданги бэшэ байдал тухай Деклараци Та съездын шухала документнүүдэй нэгэниинь гэжэ тоолонот. Тэрэниие зүбшэн хэлсэлгын, дуугаа үгэлгын үедэ энэ асуудалаар Буряадай депутадууд ямар хараа бодол баримталба гээшэб?

— Съезд дээрэ Деклараци баталан абаха үедэ оройдоол 13 депутат тэрэниие буруушааба. Бэшэниинь бултадаа дэмжэбэ. Буряадай арадай депутадууд Деклараци түлөө дуугаа үгөө hэн.

Съезд дээрэ энэ документ айхабтар удаан саг соо зүбшэн хэлсэгдээ. Илангаяа 5-дахи болон 9-дэхи статьянуудые зүбшэн хэлсэлгэ шанга арсалдаануудта үнгэрбэ. Баталан абахын урда тээ маанадта үгтэhэн hүүлшын вариантда 9-дэхи статья гаргашалагдаhан байгаа. Автономиин эрхэнүүдые үргэдхэхэ тухай энэ статья соо хэлэгдэнэ. Тиин автономинуудай түлөөлэгшэд энээниие буруушаажа, богонихон саг соо зүблэhэнэй hүүлээр статьягай шэнэ вариант дурадхаhан байгаабди. Тиихэдэмнай съезд олонхиин дуугаар тус статьяе Декларацида оруулба.

Тэрэнэй газар дээрэ Россин Федерациин Хуулинууд Союзай Хуулинуудhaa үлүү эрхэтэй байха ёhотой гэhэн гол бодол Деклараци дотор найруулагданхай. Буряадай дулдыданги бэшэ байдал тухай Декларациие манай зарим арадай депутадууд зүбшэн хэлсээд, баталан абахые дурадхана. Энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ хуули ёhо шэнжэлэгшэдые, олониитын түлөөлэгшэдые үргэнөөр хабаадуулха шухала гэжэ hанагдана.

— Съездын худэлмэриин эхиндэ олон тоото бүлэглэлнүүд, хэлбэрилнүүд байгуулагдаhан байгаа. Манай арадай депутадууд эдэнэй зариманданиь хамжаа юм ха гэhэн hураг дуулдана...

— Үнэхөөрөөшье, съезд дээрэ элдэб бүлэглэлнүүд, хэлбэринүүд бии. Эдэнэй дүрбэниинь — «Демократическа Росси», «Россин Коммунистнууд», автономито эмхидэлнүүдэй түлөөлэгшэд, аграрнигуударадай депутадууд тэдэнэй дундаhaa эгээл олоной хабаадалгатай, нүлөө ехэтэй байна. Манай арадай депутадууд элдэб бүлэглэлнүүдтэ ороно. Гол хубимнай «Россин коммунистнууд» гэhэн бүлэгэй худэлмэридэ хабаадана (бишье тэрэнэй бүридэлдэ ороноб). В. А. Иванов, М. А. Спасов аграрнигуудай бүлэгтэ ороно; А. М. Ермолаев худэлмэришэн-таряашанай холбоонтой, Э. Д. Цыбикжапов шажан мүргэлэй түлөөлэгшэдтэй холбоотой байна. В. К. Агалов, Е. В. Басин, Э. Д. Цыбикжапов «Север» гэhэн бүлэглэлдэ, А. В. Ковтунов залуушуулай бүлэглэлдэ оробо.

Гуша гаран элдэб эмхинүүдэй, бүлэглэлнүүдэй дундаhaa «Демократическа Росси» эгээл эдэбхитэй юм. Тэрэнэй түлөөлэгшэд съездын урда тээ худэлмэреэ эхилжэ, олон тоото хуулиин проектнүүдые зохёоhон байгаа. Эдэнэй проектнүүд олохон ушарта дэмжэгдэнэ.

— РСФСР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд дээрэ ямар асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагданаб?

— Удаадахи, ээлжээтэ бэшэ съезд сентябриин эхеэр зарлагдажа, хүн зониие эдеэ хоолоор хангалгые hайжаруулха программа зохёогдохоор түсэблэгдэнэ гэжэ Б. Н. Ельцин мэдүүлээ hэн. Ээлжээтэ съезд ерэхэ жэлэй эхиндэ зарлагдаха ёhотой. Тэрээн дээрэ олон хуулиин проектнүүд хаража үзэгдэхэ. РСФСР-эй шэнэ Конституциин проект тэрээн дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагдана. Конституционно комисси худэлжэ эхилэнхэй.

— РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын шиидхэбэринүүд Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй саашанхи ажал худэлмэридэ нүлөөлхэ аабза!

— Ехээр нүлөөлхэ байха. Гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй харилсаануудта республикаяа оруулха асуудалнуудые Верховно Соведэй hаяын сесси дээрэ зүбшэн хэлсэхээр дурадхагдаа. Эндэ өөhэдын хараа бодол зохёохо шухала. Республикын Конституционно комиссиие байгуулхабди. Ерэхэ жэлэй эхин болотор энэ Конституциин проектые зохёожо, бэлдэхын тула тэрэ эршэмтэйгээр худэлхэ ёhотой. Конституционно комиссида худэлхын тула эрхим юристнүүдые, ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдые элсүүлэн хабаадуулхабди.

— hүүлшын асуудал. Буряад оронhoo дэбжүүлэгдэhэн РСФСР-эй зарим арадай депутадууд Россин Верховно Соведэй гэшүүдээр hунгагдаа. Тэдэнэр парламентда саг үргэлжэ худэлхөөр ошохо болоо гү!

— Тиигэнэ, РСФСР-эй Конституциин үндэhөөр национально-территориальна hунгуулиин округуудhaa дэбжүүлэгдэжэ hунгагдаhан манай гурбан арадай депутат Верховно Соведэй саг үргэлжэ худэлхэ Национальностьнуудай Соведтэ hунгагдаа. Эдэмнай Е. В. Басин, В. А. Иванов болон В. Б. Нимаев гэгшэд болоно. Республикын Соведэй заседанида Е. Н. Цыбиков хабаадана. Тэдэнэр дүрбүүлээ hаяар Москва ошохо. РСФСР-эй Верховно Соведэй ээлжээтэ сесси худэлмэреэ июлиин 2-то эхилхэ. Сесси Россин Федерациин правительствые бүридүүлхэ, Верховно Соведэй комитедүүдые болон комиссинуудые эмхидхэн байгуулха юм.

ХУУЛИ ЁҺО БАРИМТАЛХАДА...

Бүхэсоюзна юридическэ аочно институтай (ВЮЗИ) ажахын хуули ёһоной кафедрые даагша, юридическэ эрдэмэй доктор, профессор В. МАРТЕМЬЯНОВ болон тус институтай эрхэтэдэй эрхэнүүдэй кафедрын профессор, юридическэ эрдэмэй доктор А. МАСЛЯЕВТАЙ «Правда» газетын корреспондентын хэһэн хөөрэлдөөн.

— Ороной арадай ажахыда ниитын эмхинүүдэй зөөри ямар һуури эзэлдэг, ямар удха шанартай гээшэб?

— Удха шанарһаань эхилээ СССР-эй Конституцитай зохилдуулан, совет эрхэтэд һайн дуранай үндэһэ һуури дээрэ партинуудта, профессиональна союзуудта нэгэдэхэ, спортын эмхинүүдые байгуулха эрхэтэй. Манай ажабайдалда ветерануудай, хүүгэдэй, эхэнэрнүүдэй, залуушуулай эмхинүүд ходо ходо байгуулагдана. Зохёохы интеллигенци холбоонуудые (композиторнуудай, уран зураашадай ба бусад) байгуулна. Общество дотор энэрхы сэдьхэл нэбтэрүүлгэ ажабайдалда һайн һайхан жасануудые бии болгоо. Иимэ ажал ябуулга хэхын тула материальна үндэһэ һуури хэрэгтэй. Байшан гэрнүүд, барилга түхеэрэлгэнүүд, транспорт болон зөөри зөөшын ондоошье жасанууд хэрэгтэй. Мүнгэ зөөригүйгөөр холо ошохогүй байнабди. Эдэ бүгэдэ ниитын эмхинүүдэй зөөри болоно, тэдэ СССР-эй Конституциин, «СССР-тэхи Зөөри тухай» һаяхан баталагдан абтаһан СССР-эй Хуулиин үндэһөөр бэелүүлэгдэдэг.

Манай общество дотор хэдэн түхэлэй зөөри бии гээшэ. Ниитын эмхинүүдэй зөөри хамтын зөөридэ хабаатай. Энэ юун гэһэн удхатайб? Эндэ коллектив бүхы дээрээ хуули ёһо баримталдаг гээшэ. Юристнүүдэй хэлсэдэгэй ёһоор, энэ ушарта хүнүүдэй нэгэдэл хадаа хуули ёһоной зүйл гээшэ. Зөөриинь нэгэдэлэй гэшүүдэй хүн бүхэндэ бэшэ, харин бүхы эмхидэ хабаатай гэжэ тоологдодог. Тиимэһээ зөөриин ниитэ хубитаһаа илгаань юуб гэхэдэ, тэрэниие гэшүүдэй хоорондо хубаарилжа болохогүй. Тус эмхиин тараагдаадшье байгаа һаань, зөөри хубаарилагдадаггүй, харин тус эмхиин уставаар хараалагдаһан зорилготойгоор дамжуулагдадаг.

Энэ зөөриин һуури ямар бэ? Тэрэ бусад түхэлэй хамтын зөөриин дэргэдэ табигдаха байна, гэбэшье эдэнэрһээ илгаань юуб гэбэл, арендын предприятинуудай, хамтын предприятинуудай, кооперативуудай зөөридэл адли, мүн бусад түхэлэй хамтын зөөри үйлэдбэридэ хабаагүй, ажахыда хабаагүй зорилготойгоор хэрэглэгдэдэг. Тэрэ эрхэтэдэй политическэ үүсхэл эдэбхиие бадаруулгын, соёл-гэгээрэлэй, спортын-элүүржүүлгын зорилгонуудые, эрхэтэдэй эрдэм ухаанай ба ондоо олон янзын аша туһые хангалгын хэрэгсэл болодог гээшэ.

Ороной үйлэдбэриин жасануудтай жэшэхэдэ, ниитын эмхинүүдэй жасанууд тиимэшье ехэ бэшэ. Жэшээнь, жэлэй бюджедэй тэрэнэй ашаг олзын хубида профсоюзуудай зөөри 4 миллиард түхэриг, КПСС-эй зөөри 2,5 миллиард түхэригэй болодог юм.

— Зөөриин эрхын хуули ёһондо үндэһэлэн, ниитын эмхинүүдтэ хабаатай объектнүүд тухай, энэ хуули ёһо зохёолгын үндэһэ һууринууд тухай зарим тэдэ дэлгэрэнгыгээр хэлэжэ болохогүй гү?

— Ниитын эмхинүүдэй зөөриин хуули ёһондо хабаатай гол объектнүүд СССР-тэхи Зөөри тухай Хуулиин 17-дохи статья соо тоологдонхой. Эдэ манай байшан гэрнүүд, барилганууд, гэр байра, түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүд, зэр зэмсэгүүд, соёл-гэгээрэлэй ба элүүржүүлгын тусхай зорилгын зөөринүүд, мүнгэн, хэлсээнүүд, бусад үнэтэ шухаг саарһан дансанууд, ниитын эмхинүүдэй Уставуудаар хараалагдаһан ажал ябуулгые материальна талаарнь хангахын тула шухала хэрэгтэй бусад зөөринүүд болоно. Ниитын эмхинүүдэй мүнгэ зөөрөөр байгуулагдаһан предприятинууд мүн эдэ тэдэнэй зөөри болгогдохо аргатай. Ниитын эмхинүүдэй уставууд (дүримүүд), бусад актнууд соо эмхи бүхэнэй зөөриин эрхэнүүдтэй объектнүүд тус эмхиин ажал ябуулгын зорилгонуудые хараада абажа, юрэнхыдөө бүридхэлдэ абтадаг юм. Жэшээнь, санаторинууд, амаралтын байшангууд, аяншалгын баазанууд профсоюзуудай зөөриин бүридэлдэ ехэ һуури эзэлдэг.

— Ниитын эмхинүүдэй зөөри хаанаһаа бии болгогдоноб?

— Нэн түрүүн эмхинүүдэй гэшүүдэй мүнгэн түлбэриһөө абтадаг юм. Хэблэлэй ба ажахын ажал ябуулга ашаг олзын шухала хубинь болодог. Гүрэн түрын профсоюзуудта үзүүлһэн туһаламжа, физкультурын, ухаалан зохёолгын болон бусад хүдэлмэри ябуулгаа предприятинууд, нэгэдэлнүүд ба эмхинүүдэй дамжуулһан мүнгэн зөөри эндэ оролсодог.

Олонхи ниитын эмхинүүдтэ оролгын ба гэшүүнэй түлбэринүүд тэдэнэй материально-мүнгэн һангай ажал ябуулгын үндэһэ һуурида табигдадаг. Жэшээнь, жэл бүри баталагдадаг мүнгэн һантай зохилдуулан, СССР-эй профсоюзууд гэшүүнэй түлбэриһөө мүнгэн һангай нөөсэнүүдтэ эрилгэ хэрэглэмжэнүүдэйнгээ 75 процентые, харин КПСС 60 процентые хаадаг гээшэ. Гэшүүнэй түлбэриин түлэгдэһэн сагһаа хойшо эдэ бүгэдэ ниитын эмхиин зөөри болодог. Гүрэнэй болон бусад эмхинүүдэй дурсагдаһан экономическа туһаламжа ниитын эмхинүүдые бүридүүлгэдэ, тэдэнэй зөөрие бэхижүүлгэдэ горитой үүргэ дүүргэдэг. Жэшээнь, 1960 ондо олон тоото санаторинууд, амаралтын байшангууд гүрэнэй зөөриһөө профсоюзуудай зөөри болгогдожо, ямаршье түлөөһэгүйгөөр дамжуулагдаа һэн.

Профсоюзуудта, ВОИР-ай бүлгэмдэ туһаламжа үзүүлэлгын хэмжээнүүд юрэнхыдөө тэдэниие мүнгэ зөөрөөр саг үргэлжэ нэмээжэ байлгын үндэһэ һуури болодог. Жэшээнь, гүрэнэй ажахын тоосооной эмхинүүд тодорхой хэмжээнэй мүнгэ зөөрие ухаалан зохёогшод болон урлан нарижуулагшадай бүхэсоюзна бүлгэмдэ дамжуулжа болохо байна. Профсоюзуудай соёлой-ниитын ба физкультурын хүдэлмэридэ мүнгэ һомолхо шухала. Уставуудай үндэһөөр бэелүүлэгдэдэг ажахын ажал ябуулгын ниитын эмхинүүдэй мүнгэ зөөридэ ниитын эмхинүүдэй зөөри болгожо, мүнгэ оруулалга (хэблэлэй ажал ябуулга, түлбэритэй концертнүүдые, лекцинүүдые, спортын хэмжээ ябуулганууды, выставкэнүүдые, үйлэдбэриин ажахын ажал ябуулга ба бусад) олонхи эмхинүүдтэ тиимэшье ехэ бэшэ байна. Зүгөөр зарим эмхинүүдтэ, жэшээнь, СССР-эй Уран зураашадай холбоондо, СССР-эй Кинематографистнуудай холбоондо тэдэнэртэ гол үүргэ үгтэдэг. Эрхэтэдэй-хуули ёһоной хэлсээнүүд хадаа ниитын эмхинүүдэй зөөри байгуулгын шухала үндэһэ һуури болоно. Хэлсээнүүдэй, худалдаа наймаанай, хангалгын, капитальна барилга хэхэ подрядай болон бусад зарим зүйлнүүдэй ашаар бии болоһон зөөри ниитын эмхиин зөөридэ уруулагдадаг. Хэрбээ тэрэнэй эдэ уялганууд соо мүнгэ зөөри урьһалагшын үүргэ дүүргэжэ гээшэ һаань, жэшээнь, СССР-эй Улаан Хэрээһэнэй ба Улаан Хахад һарын бүлгэмүүдэй холбооной Уставай ёһоор, ниитын эмхинүүдэй зарим уставууд соо дурсагдадаг бэлэг барилга, гэрээд үгэ соогоо захяа орхилго иимэ үүргэ дүүргэдэг юм.

— Хүсэндөө байһан хуули дотор ниитын эмхинүүдэй зөөриин эрхэ ямар аргаар хорхойлогдодог гээшэб, тэдэнэй эзэнэй арга боломжонь ямар бэ?

Али бухы үмсэ хүндэлэд ниитын эмхидэ эрхэтэдэй Үндэһэн Хуулиин 19-дэхи статьятай зохилдуулан, хуулиар хараалагдаһан хэмжээгээр зөөри зөөшые эдлэхэ, хэрэглэхэ, мэдэлдээ байлгаха эрхэ өөлэлгэнүүд хабаатай байна. Эрхэтэдэй эрхын хуули ёһондо энэ ёһо гуримые шэнжэлэн тайлбарилхадаа, зөөриин эзэнэй арга боломжонуудай үргэн ехэ байлга, өөрынгөө зөөрие бэеэ даагаад хэрэглэхэ эрхэ нэгэн дуугаар тэмдэглэдэг гээшэ. Жэшээнь, зөөриин эзэн «өөрынгөө засаг ба өөрынгөө аша туһын» эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлдэг гэжэ академик А. В. Венедиктов батална. Зөөриин эзэнэй ажал ябуулгануудай хэмжээн имагтал хуулиар тогтоогдодог, тодорхойлогдодог. Мүн СССР-тэхи Зөөри тухай Хуули соо эдэ дүримүүд батадхагдаа. Зөөриин эзэн (тэрэ тоодо ниитын эмхи) өөрынгөө мэдэлээр» тэрээ хабаатай зөөрие хэрэглэхэ гэжэ 1-дэхи статья соо тодорхойлогдонхой. Өөрынгөө зөөри тушаа хуулида зүрюу бэшэ али бухы ябуулгануудые бэелүүлхэ, хуулиар юрэдоо гүй али бухы ажахы гү али ондоо ажал ябуулга бэелүүлхэ эрхэтэй.

Дурсагдаһан арга боломжонууд СССР-тэхи зөөриин бухы түхэл шэнжэнүүдтэ хабаатай хамтын зөөри болоно. Зүгөөр хамтын зөөриин онсо түхэл шэнжэнүүд болохо ниитын эмхинүүдтэ тусхай хэмжээнүүд байдаг гээшэ. Тусхайлбал, эдэ бүгэдэ союзна республиканууд Эрхэтэдэй кодекс соо ушардаг. Жэшээнь, РСФСР-эй Эрхэтэдэй кодексын 102-дохи статьягай үндэһөөр ниитын эмхинүүд «уставуудтай (дүримүүдтэй) таараалдуулан», зөөритэй байдаг, хэрэглэдэг, гаргашалдаг гээшэ. Тиихэдэ эдэ бүхы зөөриеэ имагтал өөһэдынгөө зөөри болгожо гаргашалдаг гэжэ тэмдэглэгдэнхэй. Зөөри хэрэглэхэ, гаргашалха тухай захяа заабаринууд ниитын эмхинүүдэй уставуудай дүримүүдтэ хабаатай юм. Жэшээнь, профсоюзуудта зөөрие хубаарилха дүримүүдтэ, гэшүүнэй түлбэринүүд болгогдожо суглуулагдаһан мүнгэ зөөрие профсоюзай эмхинүүдэй хоорондо хубаарилгын гуримда хабаатай СССР-эй профсоюзуудай Уставай хэм хэмжээнүүд бүхы субъектнүүдтэ, мүн сүүд болон арбитражда сэхэ хабаатай байна.

— Ниитын эмхинүүдэй зөөриин эрхэ, тэрэнэй бии болоһон арга замууд тухай бидэ үниинэй хөөрэлдэнэбди. Тиибэшье иимэ эрхэ хэндэ олгогдоно гээшэб?

— Энэ асуудалда харюусаха зуураа, манай хуулиин ёһоор, гурбан бүлэг нюурнууд: эрхэтэд, хуулиин эрхэ уялгатай эмхинүүд, гүрэн зөөриин эзэн байха эрхэтэй гэжэ тоологдоно гээд нэн түрүүн тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Ниитын эмхинүүдэй зөөри тухай Хуули соо (Эрхэтэнэй эрхын үндэһэ һууриин 24-дэхи статья, СССР-тэхи Зөөри тухай Хуулиин 17-дохи статья, РСФСР-эй ГК-гэй 102-дохи статья болон бусад) хэлэгдэнэ. Тиимэ дээрэһээ имагтал ниитын эмхинүүд иимэ эрхэтэй гэжэ баталагдана. Юридическэ нюур болохо ниитын эмхиин олон шатануудһаа, юридическэ нюурай эрхэ уялгатай подразделенинүүдһээ бүридэдэг һаа, тон бэлэн. Иимэ ушарта ниитын эмхи өөрөө зөөриин, тэрэ тоодо тэрэнэй подразделенинүүдэй зөөриин эзэн байха эрхэтэй. Москвагай байгаали туршагшадай бүлгэм мэтэ нэгэ шататай ниитын бүхы эмхинүүдтэ энэнь хабаатай.

Олон шатаһаа бүридэһэн эмхинүүдтэ, тобшолбол, Союзай, союзна республикын хэмжээгээр өөһэдынгөө гэшүүдые нэгэдүүлдэг эмхинүүдтэ орёо байгдаха. Иимэ эмхиин бүридэлдэ юридическэ бэеэ даанхай нюур болодог олон тоото эмхинүүд бии байдаг (Жэшээнь, СССР-эй профсоюзуудай системэдэ юридическэ нюурнуудай тоо зуугаад мянган болодог). Иимэ ушарнуудта хэниие ниитын эмхинүүдэй зөөриин эзэн гэжэ тоолохо ёһотой гээшэб? Эрхэтэдэй эрхын эрдэм ухаан энэ асуудалда нэгэн адли харюу үгэнэ. Нэгэн бүхэли ниитын эмхи (жэшээнь, СССР-эй профсоюзуудай системэ, ниитэ нэгэн эмхи болохо КПСС, Ухаалан зохёогшодой болон урлан нарижуулагшадай бүхэсоюзна бүлгэм) иимэ эмхинүүдэй зөөриин эзэн байха эрхэтэй гэжэ тоологдоно. Харин тэрэнэй амяараа шатанууд (эхин, областной гэхэ мэтэ) иимэ эрхэгүй. Һүүлшынхинь амяараа зөөритэй, ниитын эмхиин уставаар, дүримүүдээр тодорхойлогдоһон хэмжээгээр тэрэниие хэрэглэдэг байгаашье һаа, энэ зөөриин эзэн бэшэ, харин тэрэниие хэрэглэлгые хүтэлбэрилхэ эрхэтэй гэжэ тоологдоно.

Ниитын эмхинүүдэй байгуулдаг ажахын тоосооной предприятинуудай зөөриин эрхын юридическэ үг шахар тад онсо. «СССР-тэхи предприятинуд тухай» Хуулиин 10-дахи статьятай зохилдуулан, ниитын эмхиин тэрээндэ үгэһэн, мүн ...шэлэн үйлэдбэриин-ажахын ажал ябуулгын ашаар абтаһан зөөрие ажахын тоосооной иимэ предприяти хэрэглэхэ эрхэтэй гэжэ мэдэрэгдэхэ зэргэтэй. Тэрэниие байгуулһан ниитын эмхи предприятиин бүхы зөөриин эзэн байха.

— 1990 оной мартда «СССР-тэхи зөөри тухай» Совет Социалис Республикануудай Союзай Хуули баталан абтаа һэн. Ниитын эмхинүүдэй зөөрие гуримшуулха хараа шугамтай холбожо, тэрэниие яажа тайлбарилха байнабта?

— Ниитын эмхинүүдэй ажал ябуулгые хуулиин талаар хангалгые хүгжөөлгэдэ шухала алхам хэгдээ. Уставай зорилгонуудые бэелүүлхэдэнь хэрэгтэй зөөри ниитын эмхинүүдтэ хабаатай байжа болохо гэжэ хуули соо гансашье заагдаа бэшэ. Мүн предприятиин акцинууд (олзо доход абаха зорилгоор өөрынгөө мүнгэн зөөрие оруулха арга энэнь ниитын эмхинүүдтэ олгоно) иимэ зөөридэ хабаадуулагдажа болохо гэжэ сэхэ хэлэгдэнхэй. Эрхын онсо объектнүүд болохо предприятинууд тухай асуудал тон шухала. Үйлэдбэриин ажал ябуулга бэелүүлжэшье, ниитын эмхинүүд өөһэдынгөө зорилгонуудые бэелүүлхэ арга боломжотой болоно. Соёл гэгээрэлэй уялгануудаа дүүргэхэ зорилгоор гансашье хэблэлнүүдые, типографинуудые худалдажа абаха, байгуулха аргатай байхаһаа гадна, мүн спортивна хэрэгсэлнүүдые, һүлдэ тэмдэгүүдые, аяншалгын хэрэгсэлнүүдые, юрэ уялгануудаа дүүргэхэдэнь гансашье туһалха бэшэ, мүн баяжуулха аргатай бүхы зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг предприятинуудые байгуулха аргатай.

Гүрэнэй зөөри хамгаалгын улэмжэ бүлюу эрхэнүүдһээ хуулиин арсаланиинь баһал шухала. Зөөриин эрхые хамгаалхын тула гүрэн түрэмнай энээнһээ хойшо зөөриин бүхы эзэдтэ адли эрхэ байдал хангана. Жэшээнь, хэрбээ урдань колхозуудай, кооперативуудай ба ниитын эмхинүүдэй хуули бусаар эдлэжэ байһан гүрэнэй зөөрие бусааха тухай гүрэнэй эмхи зургаануудай эрилтэнүүдтэ нэхэбэри хэрэглэгдэдэггүй байгаа һаа, мүнөө хазагайруулһан ушарта гүрэнэй зөөрие хамгаалга хизаарлагдана. Профсоюзай зургаанай, ниитын ондоо ямаршье эмхиин эрилтэнүүдтэл адли, нэгэ жэлһээ хойшо бэшэ болзорто эрилтэ табигдаха зэргэтэй. Ямаршье бүлюу байдал байхагүй. Худалдан абагшын үнэнтэ гү, али бэшэ байһаниие дулдыдангүй, гүрэнэй зөөри хизаарлалтагүйгөөр нэхэжэ абаха гурим мүн лэ хүсэеэ алданхай. Энээнһээ хойшо «зөөриин бүхы эзэд адли эрхэтэйгээр хамгаалагдаха». Тэрэниие худалдаха эрхэгүй хүнһөө зөөри худалдажа абанаб гэжэ худалдан абагшын мэдээгүй гү, али мэдэхэ зэргэгүй ушарта (тэрэ тоодо гүрэнэй) зөөри худалдан абалгын үнэнтэ гү, али бэшэ байһаниинь баһал хараада абтаха.

— Ниитын эмхинүүдэй зөөриин Конституцяар хэр лаб хангагданхай байһаниинь уншагшадые һонирхуулна.

— Профсоюзуудай ба ниитын бусад эмхинүүдэй зөөрие социалис зөөри болгон, СССР-эй Конституци мэдэрнэ, батадхана. «СССР-тэхи зөөри тухай» Хуули соо зөөриин энэ түхэл янзын социалис шэнжэ тухай хэлэгдэнэгүй, теэд тэрэниие хамтын зөөриин түхэл янзада оруулаад, тэрэнэй Конституцяар лаб хангагдалгые бага болгоогүй, харин, хэлэгдэһэнэй ёһоор, бүри өхэөр хамгаална. Политическэ эдэбхи үүсхэл хүгжөөлгэдэ, бэеэ даанхай ябуулгада, тэдэнэй олон янзын аша туһые хангалгада туһалдаг ниитын эмхинүүдтэ нэгэдэхэ эрхэтэдэй эрхэ СССР-эй Конституци соо батадхагдаа гэжэ дурдагдаа һэн. Өөһэдынгөө уставаар хараалагдаһан зорилгонуудые амжалтатайгаар дүүргэхын тула ниитын эмхинүүдтэ эрхэ байдал лаб хангагдана. Зөөриин үндэһэ һууриин, зөөриин бии байлга иимэ эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэниинь ойлгосотой.

— Общество дотор КПСС-эй түрүү үүргэ тухай СССР-эй Конституциин 6-дахи статьягай заабаринуудай хубилгагдаһан ябадал КПСС-эй зөөриин эрхэнүүдые лаб хангалгые яажашьеб доошолуулна гээшэ гү?

— Тиигэнэ бэшэ. Ниитын ямаршье эмхиин эрхэ уялгануудтай партиин эрхэ уялгые адлидхалга ниитын бусад эмхинүүдэйхиһээ «дээгүүршье», мүн «доогууршье» бэшээр хуулиин, тэрэ тоодо зөөриин талаар хамгаалагдаха гэһэн ушартай. Бултантай адли эрхэтэй байха зэргэтэй.

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ зөөрие, тэрэ тоодо КПСС-эй өөрынь зөөрие хубаарилха бодолнууд гарана гэжэ мэдэнэбди. Зарим тээ профсоюзай зургаануудай эрхэнүүдые шэнээр хаража үзэхэ һэдэлгэнүүдшье гаргагдаһан байгаа. Имагтал хуулиин үндэһөөр иимэ бүхы асуудалнууд шиидхэгдэхэ ёһотой. Өөрынгөө аша туһада засагтай байха, тэрэниие хэрэглэхэ эрхэ зөөриин эзэндэ олгогдоно. Зөөриин эзэдэй зургаанууд: съезднүүд, түбэй комитедүүд, соведүүд, тус этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлхыень зөөриин эзэдэй найдаһан бусад зургаанууд энэ эрхые хэрэглэнэ. Тэдэнэй хабаадалгагүйгөөр ямаршье нэхэбэринүүд, эрилтэнүүд ба шиидхэбэринүүд хуулита бэшэ байха.

— Ниитын эмхинүүдэй зөөри эдлэхэ эрхэнь Хуулита ямар документнүүдээр баталагдана гээшэб?

— Эд зөөри худалдажа абаһан тухай хэлсээн болон ямар нэгэ объект бариха тухай хэлсээн иимэ документнүүд болохо шадаха байна. Тус тус зөөриин оруулагдаһан бухгалтерска документ мүн лэ иимэ үүргэтэй. Энээниие гэршэлһэн бусадшье баримтанууд байжа болохо. Гол түлэб хуули һайнаар сахина, эд зөөриеэ гамтайгаар эдлэнэ гэһэн ойлгосоһоо иимэ гэршэлгэнүүд уламжалдаг гээшэ. Хэрбээ һэжэгэй түрөө һаань, тус эд зөөриин ондоо эзэтэй байһаниие гэршэлэн харуулһан документнүүд бии байха ёһотой. Иимэрхүү арсалдаанууд гансал хуулита ёһоор шиидхэгдэдэг юм.

— Ниитын эмхинүүдэй эд зөөри эдлэхэ эрхыень хаһаха гү, али эд зөөри эдлэхэ эрхыень тогтоохо арга боломжо арадай депутадуудай нютагай Соведүүдтэ олгогдонхой гээшэ гү?

— Үгы. Засагай нютагай зургаануудай шиидхэхэ асуудалнуудай тоодо эдэ бүгэдэ ородоггүй, орохо эргашьегүй юм. Эд зөөри тухай арсалдаануудые шиидхэхэ эрхэтэй зургаанууд лэ хуулита үндэһэнэй бии байбал, эд зөөри худалдажа абалгын гү, али тэрэниие эдлэлгын буруу байһаниие тодорхойлдог юм. Иимэ эрхэтэй зургаанууд гэхэдэ, сүүд болон арбитраж болоно. Гүрэнэй зургаануудай, кооперативуудай болон ниитын эмхинүүдэй хоорондохи арсалдаануудые шиидхэхын тулада арбитражна албан зургаан бии болгогдонхой.

Бодото байдалые абаад харахада, үни үнгэрһэн жэлнүүдтэ худалдагдажа абтаһан гэрнүүд болон бусад барилгануудай эзэдэй эрхэнь эли бэшэ гэһэн асуудалнууд заримдаа гарадаг. Онсолходо, совет засагай түрүүшын жэлнүүдтэ худалдагдажа абтаһан гэрнүүдэй эзэдэй эрхэ тухай асуудал гарадаг юм. Гадна гүрэнэй зарим зөөри профсоюзда дамжуулан үгэлгэ һэжэгтэ ородог байна. Энэ ушарта засагай зургаануудай шэнэ шиидхэбэринүүдэй үндэһөөр эд зөөриин эзэниие һэлгэжэ болохогүй. Эдэ хадаа хуули тухай арсалдаанууд болоно. Тиимэһээ арбитражай үзэмжэдэ табигдана. Хоёр талын хабаадалгатайгаар, документнүүдые шэнжэлэн харалгатайгаар иимэ арсалдаануудые хаража үзэлгэ эмхидхэгдэдэг юм. Эд зөөри эдлэлгын үндэһэ һуури дээрэ ниитын эмхинүүдэй тон һайнаар зөөриеэ эдлэдэг байгаа һаань, энэ эрхыень һэжэгтэ оруулһан тала ондоо байдалтай гээд гэршэлэн харуулха зэргэтэй. Тиимэһээ гүрэнэй, тэрэ тоодо нютагай, засагай зургаанууд өөһэдынгөө эрхэ түлөөлэлгын хэмжээн соо ниитын эмхинүүдтэ эд зөөри дамжуулжа шадаха юм. Энээн тухай бидэнэр хэлсээ һэмди. Харин эдлэжэ байгшын зүбшөөлгүйгөөр энэ зөөрие һөөргэнь бусаажа болохогүй. Үгэхэдэ болохо, бусаажа болохогүй. Тэрэл зуура эд зөөри эдлэгшые түлөөлжэ байһан зургаанай зүбшөөгөө һаань, һайн дураараа бусааха байгаа һаань, эд зөөри хуушан эзэндээ үгтэхэ аргатай.

Эд хэрэглэгшын эрхын хаһагдаха ушар бүхэндэ хуулита актнууд абтажа, энэ актаар эд зөөри хэрэглэгшэдэ ушаруулагдаһан гарза бусаагдана (СССР-тэхи эд зөөри тухай Хуулиин 31-дэхи статья). Тиимэһээ эд зөөри буляажа абаха тухай хэлэһэнэйшье хэрэггүй.

— Олон ушарта ниитын эмхинүүд нютагай Соведүүдэй эмхинүүдһээ гэрнүүдые болон бусад барилгануудые арендээр абадаг. Тиихэдээ тэдэнэр ямар эрхэтэйб? Гадна тэдэнэртэй баталагдаһан хэлсээе болюулха гү, али арендын түлбэри дээшэлүүлхэ тухай эрилтэ табиха эрхэ бии гү?

— Абаһан уялгануудаа һайнаар дүүргэхэ тухай ёһо гурим Эрхэтэнэй Хуули соо бии. Тиимэһээ нэгэ талаһаа уялгануудаа дүүргэхэһээ арсаха болон хэлсээнэйнгээ заабаринуудые хубилгаха ябадал гаргажа болохогүй. Иимэ эрхэ Хуулияар хараалагдаһан ушарнуудтал олгогдоно. Энээнһээ уламжалан, арендэдээ абаад байһан байра сооһоонь ниитын эмхиие гэнтэ гаргажа, баталагдаһан хэлсээнэй болзорой дүүрэтэр арендын түлбэриин хэмжээе хубилгажа болохогүй. Хэлсээнэй һунаагдахада, хоёр талын үгэеэ ойлголсоһоной ёһоор тэрэ хубилгагдаха ёһотой. Хэлсээгээ һэргээхэ эрхэ арендаторто олгогдоно (ССР Союзай, союзна республикануудай Хуули ёһоной үндэһэнүүдэй 13-дахи статья). Энэшье ушарта хүсэ хэрэглэжэ нүгөө талые баадхажа болохогүй. Арендэ тухай хэлсээнэй ёһоор эд зөөри ...лэхэ эрхэдэ хүргэһэн ... тор ингэжэ хуулита ёһоор ... гаалагдана.

— Олонхи ушарта захи... най байшангуудые бари... партийна болон совет зу... нууд мүнгэеэ һомолһон... союзай эмхинүүд, комс... хабаадалсаһан байдаг... болоходо, Соведүүдэй ... нуудай, өөһэдөө өөһэд... хүтэлбэрилгын зургаан... комитедүүдэй болон ком... нуудай ажал ябуулгые ... альна талаһаань хангал... дал урдаа барижа, сове... гаанууд эдэ байшангууд... нээр хубаарилха эрилтэ... на. Иимэ арсалдаан... шиидхэлгын хуулита ер... ямар гээшэб?

— Иимэ арсалдаануу... битражда хаража үзэлг... тэр хүргэһэнэй хэрэгтэ... тоолонобди. Юуб гэхэд... тийна болон совет, мүн ... союзай болон комсо... зургаануудай эсэсэй зө... нууд нэгэн адли ха... мэһээ бүхы талануудта... рамжатай шиидхэбэри... бэдэрхэ хэрэгтэй. Хэрбээ ... салдаанай Хуули хэрэгл... гөөр шиидхэгдэхэ аргы... лоо һаань, ямар юумэ... зөөри болоноб гэжэ ху... туһаламжаар шиидхэх... бологдоно. Ямар нэгэ... гэрые хамтадаа барих... оруулһан хамтын ажал... га тухай хэлсээнһээнь ... лан, иимэ арсалдаануу... хэгдэдэг. Хамтын ажал... гын ашаар олдоһон эд... хэлсээндэ хабаадагшад... тын зөөри болоно. Т... ямар хубиинь хэндэ ... байһаниинь хэлсээнэй ... тодорхойлогдоно. Гол ... хэнэй хэды шэнээн зөөр... рүүн оруулһанһаань ду... даг. Харин хамтын зөөр... лэлгэ, хэрэглэлгэ бултан... шөөлөөр бэелүүлэгдэдэ... ха юм. Арсалдаанай... һаань, али нэгэ талын... һань гомдолой үндэһөө... битражай зургаанууд... дааниинь шиидхэгдэдэг...

— Харин зөөри эдлэхэ ... болон арендэ, мүн бусад ... салдаанууд хайшаагаар ... хэгдэнэб? Ниитын эмхи... эд зөөрие абаха хүсэлэ... дүүлһэн мэдүүлгэнүүд ... болохо гү? Иимэ ар... үүсхэхын тулада ямар ... хэрэгтэйб?

— Зөөри эдлэхэ эрх... арсалдаанууд (хамтын эд... ри соо али нэгэндэ ... зөөриин хэмжээн тухай... нэгэ эмхиин үгэһэн гом... үндэһэлэн, арбитражаар ... хэгдэнэ. Ниитын эмхи... үри шэрие нэхэн аб... тэдээнэй мэдэлдэ байһ... шан гэрнүүдтэ, барилга... түхеэрэлгэнүүдтэ, болон ... гол зөөридэнь гар хүрэ... лохогүй. Гадна соёл-гэгэ... жасануудта энэ баһал ... тай. Хуулияар хараалагд... ёһоор бусад зөөринь ур... нэхэлгэдэ үгтэжэ боло...

Харин зөөри тухай ... Барилгын эгээл холын ... нэгэ жэлээр хизаарлагд... Тиимэһээ ниитын эмхи... олон жэлэй турша соо ... байһан гэр байра туха... салдаануудые үүсхэһэн... үлүү гэнэ ойлгосотой а... Мүн лэ олон жэлэй са... ригдаһан, тэрэ үедэ би... даһан хэлсээнэй ёһоор ... рилагдаһан гэрнүүд бол... сад барилганууда ха... арсалдаанууд баһал үрэ... хагүй.

«Правда» газетын ю... 21-эй номерһоо аб...

Мүнөөдэр — Ухаалан зохёогшын, урлан нарижуулагшын үдэр

ЗОХЁОХЫ УЛЬ АТАЙГААР

Ухаалан зохёолго хадаа хүнэй бэлиг шадабариин, һүбэлгэн ухаанай онсо шэнжэ болодог гээшэ. Имагтал ухаалан зохёолго эрдэм-техникын дэбжэлтэдэ, шэнэ юумэ нээлтэдэ горитой түлхисэ үгэдэг ха юм. Манай орон иимэ уран гартай, бэлиг шадабаритай хүнүүдээр хэзээдэшье баян байһан юм. Эсэгэ хүбүүн Черепановууд — түрүүшын паровоз, П. Яблочков — түрүүшын электролампа, А. Попов түрүүшын радио зохёогоо бэлэй. Тиихэ үедэ гүрэн түрэһөө дэмжэлгэ, туһаламжа абадаг байбал, үшөөшье олон нээлтэнүүд хэгдэхэ байгаа бшуу. Имагтал Октябриин революциин һүүлээр 1919 ондо «Ухаалан зохёолго тухай дүримүүд» гэһэн документдэ В. И. Ленинэй гараа табиһанай һүүлээр лэ ухаалан зохёогшод гүрэн хоёрой хоорондо шэнэ харилсаа холбоон тогтоогдоһон байха юм. Тиигэжэ Ухаалан зохёогшодой бүхэсоюзна бүлгэм байгуулагдаа һэн. Өөрынгөө зэргэдэ 14 миллион хүниие нэгэдүүлһэн томо бүлгэмүүдэй нэгэн тэрэ болонхой. Тус бүлгэмэй хүгжэлтын түүхэдэ ухаалан зохёогшодой эдэбхитэйгээр, зохёохы ёһоор хүдэлһэншье, тэдэнэрэй үүсхэл эдэбхиие дараһаншье хаһа байһан гээшэ. Хүгжэлтын зогсошоһон үедэ ябуулагдадаг социальна, экономическа политика эрдэмтэдэй, конструкторнуудай, технологуудай зохёохы эдэбхиие буурулһан гэжэ мэдэнэбди. Экономикын шухала һалбаринуудта ухаалан зохёолгын дурадхалнууд үсөөнөөр нэбтэрүүлэгдэдэг болоо һэн. Жэшээлхэдэ, 7—10 жэлэй туршада нэгэ дурадхал арай гэжэ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэдэг байгаа ха юм.

Энэ бүлгэмэй ажал ябуулгые хубилган шэнэдхэжэ, гэшүүдэйнь зохёохы эдэбхиие дэбжээбэл, эдэ бүгэдэ дутуу дунданууды, хойшолонгуудые усадхахаар гээшэ. Мүн ухаалан зохёогшодой ажал ябуулга тухай хуули баталан абахаар болонхой. Шэнэ эрхэ байдалда ВОИР-ай гол зорилгонууд ямар байха ёһотойб гэһэн асуудалда тодо харюу үгтэхэ болоно. Гэбэшье энэ зорилгонууд урлан нарижуулагшадай, ухаалан зохёогшодой зорилгонуудтай таараалдаһан байха ёһотой. Мүнөө ёһын тэдысэ бүлгэмэй гэшүүн байхаяа, мүнгэ түлэхэеэ олонхид арсана. Энэньшье ойлгосотой. Тиимэһээ бүлгэмэй гол зорилго юун болоноб гэхэдэ, ухаалан зохёогшодой, урлан нарижуулагшадай зохёохы аша туһада али болохо туһа хүргэлгэ, дэмжэлгэ болоно бшуу. Анхан бүлгэмэй эхин эмхинүүд өөрынгөө зэргэдэ, шадаал һаа, олон хүнүүдые абаха гэжэ оролдодог байгаа. Тиигэбэшье экономическа ашаг үрэ ехэтэй урлан нарижуулгын, ухаалан зохёолгын дурадхалнуудые зохёожо, үйлэдбэридэ нэбтэрүүлээгүй.

Манай республикада 35 мянга гаран хүн ВОИР-ай гэшүүн байһан юм. Харин шэнэ эрхэ байдалда ажаллажа эхилхэдэ, тэдэнэрэй тоо үсөөржэ, 24 мянган хүн үлөө. Мүн бүлгэмэй эхин эмхинүүдэй тоо 355 хүрэтэр үсөөн болоо юм. Ажахын гүйсэд тоосооной гуримаар хүдэлжэ эхилхэдэ, промышленна предприятинуудтай, эмхи зургаануудтай хэлсээ баталжа, шэнжэлгэнүүдые хэжэ, үйлэдбэриин асуудалнуудые шиидхэнэбди, түлөөһэтэй бусад хангалга үзүүлнэбди. Иимэ зорилгонуудые дүүргэхын тула зохёохы ёһоной саг зуурын коллективүүд байгуулагдана. Ухаалан зохёолгын, урлан нарижуулгын дурадхалнуудые нэбтэрүүлдэг ажахын тоосоото фирмэнүүд, түбүүд, инженерно-техническэ кооперативууд бии болгогдоно. Тэдэнэр предприятинуудай захилаар элдэб янзын хүдэлмэри хэдэг юм. ВОИР-ай Буряадай областной соведэй дэргэдэ байгуулагдаһан ажахын тоосоото түбүүд үнгэрһэн жэлэй туршада республикын предприятинуудтай, эмхи зургаануудтай 54 хэлсээ баталжа, 430 мянган түхэригэй хүдэлмэри хэхээр уялга абаа һэн. Мүнөө 340 мянган түхэригэй 36 хэлсээн бэелүүлэгдээд байна. Авиационно нэгэдэлэй дэргэдэ байгуулагдаһан А. Баженовэй хүтэлбэридэг ажахын тоосоото түб предприятиин захилаар бага бэшэ хүдэлмэри хээ. Оршон тойронхи байгаали хамгаалха хэрэгтэ иимэ түбүүд горитой хубитаяа оруулна. Ажахын тоосоото «Промсфера» түб хорото зүйлнүүдһээ агаар сэбэрлэхэ түхеэрэлгэ зохёодог, бүтээдэг, тодходог юм. Байгша оной хоёрдохи хахадта Улаан-Үдын мотоор бүтээлгын заводто арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа гаргадаг болохын тула ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ эрхэ байдалда шэнэ юумэ үүсхэгшэдые экономическа аргаар урмашуулхада, ухаалан зохёогшодой, урлан нарижуулагшадай зохёохы эдэбхи дээшэлнэ. Үнгэрһэн жэлэй туршада 6632 хүн ухаалан зохёолгын, урлан нарижуулгын дурадхал оруулаа. Ухаалан зохёолгын — 66, урлан нарижуулгын — 5822 дурадхал үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэһэн юм. Тиигэжэ 15 миллион мянган түхэригэй экономическа ашаг үрэ абтаһан байна. Тэрэ тоодо ондоо тээ зохёоһон дурадхалнуудые хэрэглэжэ, 2 миллион 560 мянган түхэригэй экономическа ашаг олзо абтаа.

Арадай ажахын бүхы һалбаринуудта шэнэ юумэ үүсхэгшэдэй хүдэлэн һайнаар хүгжөөгдэнэ гэхын аргагүй. Байгал-Амарай үмэрэмай Буряадай участогай предприятинуудай, онсолходо, «Нижнеангарсктрансстрой» трестын, «БАМтоннельстрой» управлениин ВОИР-ай эхин эмхинүүд ехэ эдэбхитэйгээр хүдэлнэ. Үнгэрһэн жэл соо эдэ 700 хүн урлан нарижуулгын, ухаалан зохёолгын дурадхал оруулаа. Тэдэнэрэй зохёоһон урлан нарижуулгын — 683, ухаалан зохёолгын 2 дурадхал үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэжэ, 5 миллион 414 мянган түхэригэй экономическа ашаг олзо абтаа һэн. Харин республикын колхоз, совхозуудай шэнэ юумэ үүсхэгшэд энэ хугасаа соо урлан нарижуулгын оролдол 27 дурадхал оруулһан бэ. 24 дурадхалынь үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэжэ, 25 мянган түхэригэй экономическа ашаг үрэ абтаа.

Эдэниие зэргэсүүлэн харахада, хүдөө ажахы арадай ажахын бусад һалбаринуудаа ехэр гээгдэнхэй гээд элирхэлоно. Тиимэһээ ВОИР-ай областной совет, тэрэнэй эхин эмхинүүд агропромышленна комплексдо, түрүүшын ээлжээндэ үйлэдбэрилһэн продукци бүрин бүтэнөөр хадагалха талаар, нилээд ехэ хүдэлмэри хэхэ болоно ха юм.

Мүнөө ухаалан зохёогшодой, урлан нарижуулагшадай социальна байдалые һайжаруулха, онсолходо, гэр байраар хангаха, амарха сагыень зүбөөр эмхидхэхэ гэхэ мэтээр областной совет горитой оролдолго гаргаха юм. Энээнэй тула өөрынгөө мүнгэ зөөри элсүүлхэбди. Мүн предприяти, эмхи зургаануудтай хэлсээ баталжа, тэдэнэрэй мүнгэ зөөри хэрэглэгдэхэ байна.

Өөһэдынгөө заншалта һайндэрые тэмдэглэжэ байхадаа, «Буряадай АССР-эй габьяата урлан нарижуулагша» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн локомотив-вагон заһабарилгын заводой вагон заһабарилгын цехэй начальнигай орлогшо Александр Владимирович Каратнигые, авиационно нэгэдэлэй ахамад технологой таһагай конструкторска бюрогой начальник Артем Петрович Носковые, КПСС-эй обкомой, республикын Министрнүүдэй Соведэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаһан, пассажирска автотранспортын 3-дахи предприятиин хүдэлмэришэн Юрий Прокопьевич Кунгурцевые болон бусад шэнэ юумэ үүсхэгшэдые амаршалжа, саашадаа амжалта түйлахыень хүсэхэ дуран хүрэнэ.

В. МАЗУРЕВСКИЙ,
ВОИР-ай Буряадай областной соведэй түрүүлэгшэ, Буряадай АССР-эй габьяата ухаалан зохёогшо.

Локомотив-вагон заһабарилгын заводой булад шудхалгын цехэй шэнэ юумэ үүсхэгшэд хүдэлмэришэдэй ажаллаха эрхэ байдалые һайжаруулхын, түхеэрэлгэнүүдэй байгуулалжа нарижуулхын, продукциин шанар дээшэлүүлхын тула нилээд оролдолго гаргадаг гээшэ. Урлан нарижуулагша Виктор Быков һүүлэй үедэ электро-түхеэрэлгэнүүдые нарижуулжа, цехэй экономикодо экономическа горитой ашаг олзо оруулһан байна. Эгээл шухалань гэхэдэ, тэрэнэй зохёоһон урлан нарижуулгын дурадхал үйлэдбэридэ нэбтэрүүлһэнэй ашаар түхеэрэлгэнүүдые аюулгүйгөөр ашаглаха арга боломжо олгогдоо юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. Быков.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

...ДЭЙ ...ЭРИ

АРГА ...ЖОНУУД БИИ

һунгамалнуудай үүргые яhала hайнаар дүүргэжэ эхилээ.

Эдэнэрнай һунгуулиингаа округуудай гэр бүлэнүүдээр ябажа, зонтой уулзаhан, тэдэнэйнгээ элдэб дурадхалнууд ба гомдолнуудые бэшэжэ абаhан, яажа дүүргэхэ тухай хөөрэлдөөнүүдые эмхидхэhэн, хэмжээнүүдые абаhан байха юм.

Энэ хабартаа поселково Соведэй харьяата газар дээрэ байгаали хамгаалгын, ариг сэбэрые сахилгын талаар габшагай һара соносхогдоо бэлэй. Тэрэнэй үнгэргэгдэжэ байха үедэ тосхон, һууринуудай үйлсэ, гудамжануудые сэбэрлэхэ, палисаднигуудые сагаадаха, шэрдэхэ, гэр байрануудаа зохид түхэлтэй болгохо талаар ехэ юумэн хэгдээ гээшэ.

Хоринск тосхон шадар әдхагдаhан бог шорой зөөхэ, сэбэрлэхэ талааршье зарим тэды юумэн хэгдээ, саашадааше хэгдэхээр хараалагдана.

Габшагай һарын туршада хэжэ үрдеэгүй юумэмнай аргагүй олон байна. Тэрэнээ хүсэлдүүлхын тула зунайшье һаранuудай туршада бага бэшэ эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулха ёhотой болонобди.

Манай поселково Совет сагүргэлжын 7 комисситай. Тэдэнэй түрүүлэгшэнэрээр харюусалга ехэтэй хүнүүд һунгагданхай.

Байгаали хамгаалгын болон ажалай нөөсэнүүдые хэрэглэлгын, агропромышленна комплексын талаар комиссие Анаагай совхозой профкомой түрүүлэгшэ В. А. Ильин хүтэлбэрилнэ.

Энэ комиссимнай гэшүүд байгаали хамгаалгын ба ариг сэбэрые сахилгын габшагай һарын туршада ехэ эдэбхитэйгээр хүдэлhэн, урдаа табигдаhан зорилгонуудые бэелүүлжэ шадаhан байна гээд хэлэхэдэ, алдуу болохогүй.

Промышленность болон барилгын, транспорт ба холбооной талаар комиссие пассажирска хоёрдохи автопредприятиин Хориин филиалай начальник Ю. В. Белоусов хүтэлбэрилнэ. Тус комиссиин гэшүүд хүдэлмэридөө хамсыгаа шуужа оронхой.

Ургажа ябаа залуу үетэниие һайнаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ бага бэшээр анхаралаа табинабди. Энэ талаар комиссие юрист мэргэжэлтэй Н. Д. Дандарова хүтэлбэрилнэ. Хоринск тосхон дотор хуулиин хаhа гүйсөөгүйшүүлэй табан клуб эмхидхэгдэнхэй. Бүридэлдэнь техническэ мэргэжэл олгодог училищиин дэргэдэхи клуб, хоёрдохи ба нэгэдэхи һургуулинуудай, Зауда шадарай клубууд ороно.

Эдэ клубуудай хүдэлмэри һүүлэй үедэ эмхи гуримтайгаар ябуулагдадаг болоо.

Тээмэндэ тус клубуудай командануудай хоорондо спортивна мүрысөөнүүд үнгэргэгдэжэ, техническэ мэргэжэл олгодог 37-дохи училищиин команда түрүү һуури эзэлжэ, шанда хүртөө бэлэй.

Соведүүдэй хүдэлмэриие мүнөөнэй эрхэ байдалда харюусамаар эрхилэн ябуулха гээшэ тиимэшье бэлэн хэрэг бэшэ байна. Хараалагдаhан юумэнүүдээ бодотоор бэелүүлхын тула арадай депутадууд хадаа округуудайнгаа зоной эдэбхи үүсхэлые хүсэд дүүрэнээр хэрэглэхэ ёhотой.

Д. НИМАЕВ,
Хориин поселково Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ.

БАРГАЖАНДА БОЛОhОН НААДАН

Республикын хүдөөгэй зунай спортивна наадан дээрэhээ тэмдэглэлнүүд

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда совет арадай түйлаhан Агууехэ Илалтын 45 болон Буряадай АССР-эй байгуулагдаhаар 67 жэлэй ойнуудта зорюулагдаhан республикын хүдөөгэй соёлой-спортивна нааданууд, Алдарта Байгал, арюухан далайн хажууда, Баргажанай райондо үнгэрэгшэ пятницын үдэр нээгдэжэ, олоной анхарал татаа гэжэ мэдээсээ hэмди. Ехэ наадануудта хабаадахаяа республикын район бүхэнhөө эрхим спортсменүүд сугларaa.

Зулгы һайхан зунаймнай хаһа ерээ гэн гэhэй, үдэшэ, үглөөниинь эндэ hэрюубтэр боложо, шобхогор үндэр хада уулануудай дундаhaa шанга һалхин буужа, үйлсэ, талмайнууд, стадион дээрэ үлгэгдэhэн тугууд, уряа лозунгнууд, плакадууд эршэтэйгээр далбана, намилзана.

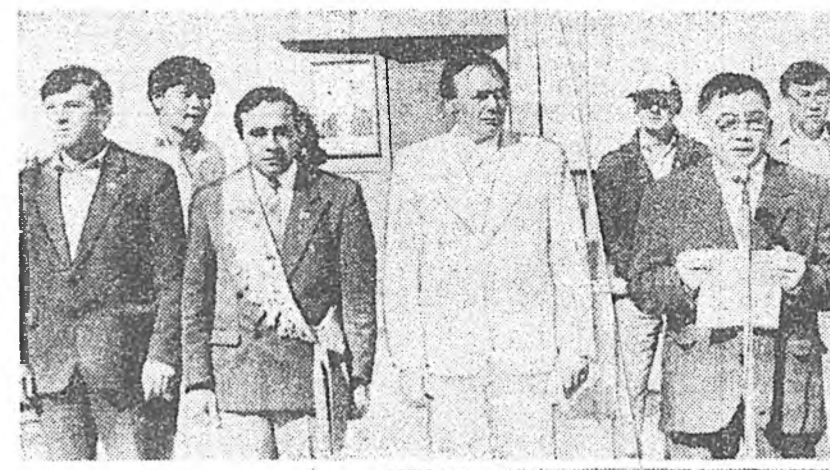
Үглөөнэй 10 часhаа Карл Марксын нэрэмжэтэ, Уланай колхозуудай, Баргажанай-Адаг тосхоной, мүн Баргажан һууринай стадионууд дээрэ дүрэ буляалдалгын барилдаагаар, һур харбалгаар, футболоор, гиир үргэлгөөр, хүнгэн атлетикээр үнгэргэгдэhэн мүрысөөнүүдые хараха, hонирхохо дуратайшуул олон байба. Харин үдэшын 5 часhаа районой түб һуурин — Баргажанда hайндэрэй нээлгэдэ зорюулагдаhан угтамжын баяр ёhолол болоо. Районуудhaa ерэhэн суглуулагдамал команданууд В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ талмай дээрэ сугларжа, парад-жагсаал үнгэргэhэн байна.

КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь С. Л. Гатапов Баргажан нютагта ехэ наада үнгэргэхэеэ ерэhэн айлшадаа уттахадаа, иигэжэ хэлээ:

— Хүндэтэ манай айлшад, районой ажалшад! Мүнөөдэрhөө эхилhэн соёлой-спортивна һайндэрөөр амаршалнаб. Мүрысөөндэ хабаадаhан спортсменүүдтэ Баргажан нютагта ехэ амжалта түйлажа бусахыетнай хүсэнэбди!

Районуудhaa ерэhэн командануудай түлөөлэгшэд пролетариадай агууехэ багша В. И. Ленинэй [illegible]ргэдэ [illegible] табиба, Баргажанай районой түлөөлэгшэд [illegible] сугларагшадаа [illegible] угтажа, хойно хойноhоо hубарилдан [illegible] «Дружба» [illegible].

Парад-жагсаалаар эргэшэдэй стадион соо орохотой [illegible] «Алдарта Байгал, арюухан далай» гэhэн дуун стадион дээгүүр ханхинан зэдэлнэ. Энэ хоо-

тар наада эмхидхэхэдэнь, ёhотойл номин тунгалаг Байгал далайн долгилжо байhандал үзэгдэхэ юм.

...Спортын маршын хүгжэм зэдэлжэ, урилдаанай харгытаар мотоциклистнүүдэй, хойноhоонь республикын районуудhaa ерэhэн суглуулагдамал командануудай гаража ерэхэдэ, альга ташалган шаяяшана.

Колоннын урда зунай табадахи наадануудай мүрысөөнэй ахамад судья, республикын хэдэн удаа чемпион ябаhан, Буряадай АССР-эй болон РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, республикын Физкультура болон спортын Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В. П. Кондаков болон спортын бусад зүйлнүүдэй түлөөлэгшэд ябалсана.

Байгша ондо табадахияа үнгэргэгдэхэ республикын хүдөөгэй зунай соёлой-спортивна наадануудай ахамад судья, Буряадай АССР-эй физкультура болон спортын Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В. П. Кондаковой рапорт үгэhэнэй һүүлээр, Ехэ наада үнгэргэхэ эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев үгэ хэлэхэдээ, наадаанда хабаадагшадые, Баргажан нютагай ажалшадые үнэн зүрхэнhөө амаршалба, зол жаргалтай ажаhуухыень, ажал, соёл, спортдо амжалтатай ябахыень хүсөөд, хүдөөгэй зунай табадахи наадан нээгдэбэ гээд соносхобо.

Арадай депутадуудай районно Соведэй түрүүлэгшэ, КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь С. Л. Гатапов, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн чемпион Борис Будаев гэгшэд зунай наадануудта хабаадахаяа ерэhэн спортсменүүд болон айлшадые спортын энэ һайндэрөөр амаршалаа.

Энээнэй һүүлээр РСФСР-эй болон республикын зунай табадахи наадануудай тугууд үргэгдэжэ, мүрысөөн эхилбэ. Эдэ тугуудые Россин, республикын спортын үбэлэй, зунай наадануудай чемпион, спортын мастерта кандидат Александр Яковлев, Баргажанай-Адагай, Үүрэгэй дунда һургуулинуудай багшанар Анатолий Филиппов, Юрий Семёнов, Бато-Жаргал Дармаев, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой жолоошон Виталий Будаев гэгшэд үргэhэн байна.

Энэнэй удаа буряад хубсаhа үмдэhэн, хурдан хүлэгүүдые унаhан хүбүүд стадион дээрэ бии болоно. Бусадhaa түрүүлэн гартаа улаан гал соробхилуулан үргэhэн «Байгал далай» хүбүүн хурдан хүлэгтөө мордонхой ябана. Ехэ наада үнгэргэхэ болоhон Баргажанай районой суглуулагдамал командын гэшүүд Баян-Голой, Хилганын дунда һургуулинуудай багшанар Ирина Дампилова Сергей Сангадиев хоёр мүрысөөнэй энэ галые «Байгал далай» хүбүүнhээ абаад, тусхайгаар түхеэрэгдэhэн тогоондо ошожо, республикын хүдөөгэй зунай соёлой-спортивна V наадануудай галые нособо. Огторгой өөдэ олон тоото одо мүшэдтэл адляар ялабхилан дэгдэhэн ракетэнүүд hолонготон-сасарна.

Ирагуу гоё хүгжэмэй аялга доро ехэ наадануудай һулдэ тэмдэг болоhон «булганай гүлгэд» боложо хубсалhан үхибүүд талмай дээрэ бии боложо, элдэб наада гүй-

рые районой соёлой ордоной болон ажахы, предприятинуудай хонгёо хоолойтой хүбүүд, басагад хангюурдажа, айлшадаа угтаба. Удаань гоё hайхан хубсаhатай залуушуул талмай дээрэ сасаран таража, хасэдхэжэ, сугларагшадаа баясуулна. Удаань уран hайханай бүлгэмүүдэй гэшүүд, республикын театрнуудай мэдээжэ артистнууд хонгёо дуунуудаа дуулаhан, аялга хүгжэмөө зэдэлүүлhэн байна.

Республикын хүдөөгэй зунай соёлой-спортивна табадахи нааданууд иигэжэ ирагуу хүгжэм, гоё hайхан дуугаар эхилжэ, түүхын үшөө нэгэ хуудаhанда алтан үзэгүүдээр бэшэгдэбэ.

Зоншалта болоhон энэ наадан хүбүүд, басагадай хүсэл эрмэлзэл, үүсхэлтэ шэн зоригоор баян мүрысөөнүүдэй үедэ шэнэ нэрэ, шэнэ амжалта асарба ха юм. Энэмнай хүдөө нютагуудай шэг шарай хубилган, олон тоото стадион, талмайнуудые бэлэглэhэн шухала удхатай хэмжээ ябуулгануудай нэгэн боложо тодорно гээшэ. Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада таhалгаряагүй үнгэргэгдэдэг болоhон хүдөөгэй зунай соёлой-спортивна табадахи наадануудай программада спортын олон тоото зүйлнүүд оруулагдаhан байха юм. Спортын алишье зүйлөөр болоhон мүрысөөнэй дүн хаража, hонирхоhон лэ ажалшад хэн, хэнэйнгээ энэ ехэ наадануудта ямараар бэлдэжэ ерэhые тобшолол хэзэ, амжалта, илалтаарнь омогорхоо, баясаашье.

ҺУР ХАРБАЛГА. Районой

түб һууринhaa душөөд модондо оршодог, Уланай колхозой стадион дээрэ һур харбалгаар зунай табадахи наадануудай эрхим мэргэн һур харбагшадые тодоруулха талаар шанга шалгалта болобо. Мүрысөөнэй түрүүшын үдэр эрэшүүл — 60, эхэнэрнүүд 50 метрэй зайда мэргэнээ туршалсаба. Эндэ Загарайн районой Владимир Баранов, Захааминай районой Үлэгшэнэй дунда һургуулиин багша Шагдар Хазагаев, Сэлэнгын районой түлөөлэгшэ Бато Будаев гэгшэд тус тустаа 82, 80, 70 очконуудтай болоhон, харин эхэнэрнүүдэй дундаhaa Загарайн, Зэдын, Захааминай районуудай Ирина Яковлева, Дарима Мунхуева, Марина Аюшиева гэгшэд бусадhaa олон очкотой болоhон байба.

Мүрысөөнэй хоёрдохи үдэр эрэшүүл — 50, эхэнэрнүүд 40 метрэй зайда дахинаа мүрысэжэ, hонирхолтой энэ наадаанда дуратайшуулай анхарал татаба. Эндэ түрүүшын үдэр олон очкотой болоhон спортсменүүдэй дунда шанга тулалдаан болоо.

— Хоёр үдэрэй туршада үргэлжэлhэн мүрысөөнэй 4 үнгөөр эрэшүүлэй дундаhaa Захааминай районой түлөөлэгшэ, спортын мастерта кандидат Шагдар Хазагаев булганhaa олон очко абажа, хүдөөгэй наадануудай чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ,— гэжэ һур харбалгаар ахамад судья А. М. Бутхаев хөөрэнэ.

Сэлэнгын, Хурамхаанай районой түлөөлэгшэд, СССР-эй спортын мастернууд Баир Будаев, Анатолий Гармаев гэгшэд удаадахи хоёр һуури эзэлээ. Эхэнэрнүүд соохоо Зэдын районой Марина Аюшеева, Захааминай районой командын түлөөлэгшэ, спортын мастерта кандидат Дарима Мункуева, Загарайн районой түлөөлэгшэ, һур харбалгаар СССР-эй спортын уласхоорондын классай мастер Ирина Яковлева гэгшэд түрүүшын гурбан һуури эзэлжэ гараhан байха юм. Мүрысөөнэй түрүүшын үдэр эдэнэрэй һур харбажа байхые харахадаа, Ирина Яковлева түрүүлхэ ха гэжэ hанагдаа hэн. Юуб гэхэдэ, Ирина Яковлева түрүүшын үдэрэй дүнгөөр абажа боломоор 100-haa 95 очкотой болоhон байгаа бшуу.

— Яагаад Ирина гурбадахи һуурида гараба гээшэб?— гэжэ нүхэр Бутхаевhaa асуухада:

— Энэмнай һур харбалга ха юм. Хэнэйнь эндэ хёрхо мэргэниие тодоруулхань хэсүүтэй байдаг гээшэ. Спорт hэн тула, али нэгэниинь бэлигтэй, мэргэнээр харбажа, арбан гү, али 9 гэhэн тоо олоор

тудажа, очконуудые суглуулжа гарана ха юм.

Команданууд хоорондын дүн гаргахада, Захааминай районой суглуулагдамал командын гэшүүд Шагдар Хазагаев 166, Кышикто Гармаев 148, Дарима Мункуева, Дулма Гомбоева 180—151 очко абажа, командаараа ехэ наадануудай чемпион боложо, кубок, грамотануудта хүртэхынь оо хажуугаар, Уланай колхозой правлени, партком, профком, комсомолой организациин тогтооhон эрье хониндо хүртэбэ. Хоёрдохи, гурбадахи һууринуудые Баргажанай, Загарайн районуудай команданууд эзэлhэн байна.

БҮХЭ БАРИЛДААН. Хүдөөгэй зунай наадануудай гол зүйл болоhон барилдаан олоной дунда hонирхол татаха ёhоороо татадаг. Гол, нугадаа шалгаржа, эрхим бүхын нэрэ солодо хүртэhэн шираг хүбүүднай эндэ — Баргажан нютагта—ехэ наадануудта сугларaa. Республикын 21 районhоо ерэhэн гартаа хүсэтэй, хүлдөө гохо дэгээтэй хүдэр, гоё hайхан бэетэй 60 гаран барилдаашад сугларhан байгаа. Эдэнэр лэ Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой правлени, партком, профкомой ажахынгаа барилдаашадта бэлэглэhэн тусхай зал соо сугларжа, барилдаа ха юм.

60, 70 килограммай шэгнүүр-

тэ баридаhан бүхэшүүлэй дундаhaa Хурамхаанай районой суглуулагдамал командын гэшүүд Валерий Гармаев, Виктор Гашинов гэгшэд өөhэдынгөө шэгнүүртэ шалгаржа, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Бусад — 82, 82-hoo дээшэ шэгнүүрнүүдтэ Түнхэнэй, Загарайн районуудай Матвей Илюхин, Игорь Тютрин хоёр шалгаржа гараа.

— Командын гэшүүд бүхэ барилдаагаар гурбадахи һуури эзэлээд, нютагтаа бусаха хараатай байгаа. Харин Баян-Голой хибэс бидэнэртэ аза талаан бэлэглээ. Юуб гэхэдэ командаараа шалгаржа, наадануудай чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ ха юмбибди. Тиихэдэ манай Виктор Гашинов өөрынгөө шэгнүүртэ чемпион болохоhоо гадна, наадануудай эрхимэй эрхим бүхэ гэhэн нэрэ солодо дахинаа хүртэбэ бшуу. Иленгаяа аяар 115 килограмм шэгнүүртэй Игорь Тютринтэй барилдахадань, ехэл hанаата болоо hэмди,— гэжэ Хурамхаанай районой спортын делегациин түлөөлэгшэ Б. Г. Хобраков барилдаанай һүүлдэ омогорхон хөөрөө бэлэй.

Республикын хүдөөгэй зунай наадануудай чемпионой нэрэ зэргэдэ гурбадахияа хүртэhэн Виктор Гашинов нээрээшье һайн бэлэдхэлтэй бүхэ байhанаа үшөө дахин гэршэлбэ ха юм. Тэрэнэй нэгэ үдэрэй туршада аяар долоо дахин барилдахаhaa гадна, дүрбэн шэгнүүртэ шалгаржа, чемпион болоhон бүхэнүүдэй хүсэ, шадалаа туршалсажа, наадануудай эрхимэй эрхим бүхэ гэhэн нэрэ солодо хүртэжэ гараhыень онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

— Бид [illegible] эсэгын долоон хүбүүд [illegible]д гээшэ бди. Эхэ эсэгэ [illegible] бултандамнай [illegible]эгээ, Геннадий

ахамнай Приморин хизаарта, далайн сэрэгэ флодто ахалагша офицер болонхой алба хэнэ. Техническэ эрдэмэй кандидат нэрэ зэргэтэй Сергей республикын хүдөө ажахын институдта багшална. Гурбадахи аха — Валентин — инженер-электрик мэргэжэлтэй. Эгэшэнэрнай мүн лэ дээдэ, дунда мэргэжэлтэй болонхой, республикынгаа арадай ажахыда хүдэлнэ. Өөрөө Гаргын дунда һургуулиин физкультурын багшаар хүдэлнэб,— гэжэ Виктор хөөрэнэ.

«Бүргэдэй хар» гэhэн монгол арадай биилдаанай хатарые шадамар бэрхээр гүйсэдхэжэ шадаhан Хойто-Байгалай районой дотоодын хэрэгүүдэй таhагай хүдэлмэрилэгшэ Николай Бураев Баян-Гол нютагай суута бүхэ [illegible]нишон, Социалис Ажалай Герой Д.-Н. Б. Сундуевай тогтооhон шанда хүртэhэн байна.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭЭР болоhон мүрысөөнүүдэй түрүүшын үдэр эхэнэрнүүд, эрэшүүлэй дунда [illegible]дэн зайнуудта үнгэргэгдэhэ урилдаа харахаяа стадионо сугларагшад олон байба. Бусадhaa түрүүлэн бүхы командануудай эхэнэрнүүд, эрэшүүл 100 метрэй зайда урилдаба. Эндэ Сэлэнгын, Загарай, Кабанскын, Түнхэнэй Прибайкалиин районуудай эхэнэрнүүд түрүүшын табанай тоодо орожо, хоорондоо эрхилэгшэеэ тодоруулха болоо. Сэлэнгын районой түлөөлэгшэ Мария Иванова хоёрдохиёо урилдахадаа, зайгаа 13,9 секунда соо гаталжа, эрхимлэбэ. Эрэшүүлэй дундаhaa Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн, Ивалгын районуудай түлөөлэгшэд Митрофанов, Кушнарев, Гришунов гурбан шалгарба.

800 метрэй зайда урилдаhан эхэнэрнүүд соохоо Ивалгын районой Ольга Кокорина, Бэшүүрэй районой Галина Непомнящих, эрэшүүл соохоо Загарайн, Баргажанай районуудай Журавлев, Котов эрхимлээ, харин 1500, 5000 метрэй зайнуудта хурдан солбоноо туршалсаhан эрэшүүлэй дундаhaa Сэлэнгын районой Сергей Чеповскойдо хүрэжэ гүйхэ спортсмен байбагүй. Кабанскын, Баргажанай районуудай түлөөлэгшэд Александр Нечкин, Сергей Котов гэгшэд удаадахи һууринуудые эзэлhэн байна.

Басагадай дунда эстафетэ дамжуулгаар үнгэргэгдэhэн урилдаанда Загарайн районой Оксана Агаркова, Ира Авдюшкина, Елена Шульгина, Наталья Чернодарова, эрэшүүл соохоо Сэлэнгын районой Чеповской түрүүтэй урилдаашад эрхимлэжэ, баhал чемпионой нэрэ зэргэдэ командаараа хүртэбэ.

— Манай районой суглуулагдамал командын гэшүүд жэл бүри эрхимлэжэ гарадаг Загарайн районой хүнгэн атлетүүдые 82 очко илгаатайгаар илажа гараба гээшэ. Эндэ командын гэшүүд Сергей Че-

повской спортын гурбан зүйлөөр мүрысэhэн Виктор Крапивин, Наташа Антонова болон гэгшэд ... [illegible]

Хүнгэн атлетикээр үнгэргэгдэhэн мүрысөөнэй дүн гаргахада, Сэлэнгын, Баргажанай, Загарайн районуудай суглуулагдамал команданууд түрүүшын гурбан һуури эзэлhэн байба.

Аргамжа таталгаар үнгэргэгдэhэн мүрысөөндэ Мухар-Шэбэрэй, Баргажанай, Хориин, Хяагтын, Муйскын районуудай команданууд шалгаржа, түрүүшын табанай тоодо орожо шадаа. Районой соёлой ордон соо болоhон ритмическэ гимнастикаар мүрысөөнэй түрүүшын үдэр 7 команда шалгаржа гараhан байгаа. Харин түгэсхэлэй наадан дээрэ Сэлэнгын районой спортсменүүд бүхы командануудые диилэжэ гарахадаа, дүн хамта 38,03 баллтай боложо, түрүү һуури эзэлээ. Кабанскын, Баргажанай районуудай команданууд хоёрдохи, гурбадахи һууриида гараха баатай болобо.

Орёо хүндэ упражненинүүдые гоё hайханаар гүйсэдхэhэн Сэлэнгын районой түлөөлэгшэд Елена Евсеева, Алена Очирова, Алена Морозова, Инна Михайлова, Эржена Аюшеева гэгшэд бэшэ командануудhaa 1—2 баллаар булюу бэйжа, республикын Физкультура болон спортын Гүрэнэй комитедэй шан, бэлэгүүдтэ хүртэбэ. Волейболоор үнгэргэгдэhэн наадаанда Сэлэнгын, Загарайн, Захааминай, Хойто-Байгалай, Хяагтын районуудай команданууд шалгаржа, түрүүшын гурбан һуури эрэшүүл, эхэнэрнүүдэй дундаhaa эзэлhэн байгаа.

Наадануудай һүүлшын үдэр гурбан хоногой туршада үргэлжэлhэн мүрысөөнүүдэй дүн согсологдожо, республикын 21 районой командануудай дундаhaa эрхим гурбан команда тодоруулагдаба.

Дүн хамта 9002 очко абаhан Загарайн районой суглуулагдамал команда Ехэ наадануудай чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тиигэжэ эдэнэр республикын спорткомитедэй дамжуулгын кубок, грамота, вымпелнүүдээр, Буряадай АССР-эй Госагропромой тооhон «Москвич» маш[illegible] шагнагдаба. Эрхимлэhэн командаhaa 780—2393 очкогоор гээгдэhэн Сэлэнгын, Прибайкалиин районууд удаадахи һууринуудые эзэлжэ, «Москвич» машинануудаар шагнагдаа. Мүрысөөндэ дүрбэдэхи һуури эзэлhэн, хүдөөгэй зунай наадануудые hайнаар, эмхи гуримтайгаар үнгэргэhэн, эмхидхэhэн Баргажанай районой командада «Кубань» автобус барюулагдаа.

Энээнhээ гадна Баргажанай районой ажалша коллективүүд тусхай шангуудые тогтооhон байгаа. Шан, бэлэгүүдтэ хүртэгшэдэй дунда эгээл эдир спортсменка гэгдэhэн Баргажанай районой Ольга Меньшикова, «Мэргэн һуршан» гэhэн шанда Захааминай районой Шагдар Хазагаев, «Журам hайнтай команда» гэhэн шанда Сэлэнгын районойхид хүртэhэн байна.

— Хүндэтэ спортсменүүд, хэдэн үдэрэй туршада үргэлжэлhэн Ехэ наадануудта эрхимлэжэ гараhан таанадые амаршалнаб. Жэл бүри үнгэргэгдэжэ байдаг наадануудта бэлэдхэл hайнтай, бэлиг шадабаряар баян, олон шэнэ спортсменүүдые шалгаран гараха. Удаадахи зунай соёлой спортивна наадануудта Хяагтын районой ... үнгэргэгдэхэ хараалагдана,— гэжэ түгэсхэлэй парад-жагсаал дээрэ үгэ хэлэhэн, эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев мэдүүлбэ.

Һүүлээрнь мүрысөөнэй туг буулгагдажа, наадануудай гал унтараагдаба. Харин хахасалга дээрэ районой хамтадхамал хоор үдэшэлгын дуу, хүгжэм стадион дээрэ зэдэлүүлhэн байна.

Баргажан нютагта хэдэн үдэрэй туршада үргэлжэлhэн республикын хүдөөгэй зунай соёлой-спортивна нааданууд иигэжэ, эмхи гуримтайгаар, hайнаар үнгэргэгдэжэ, баяр ёhололой оршон байдалда дүүрэбэ.

Ехэ наадануудта хабаадаhан спортсменүүд хүндэмүүшэ ёhоор угтаhан «Баргажан, баяртай!», «Амар мэндэ, түүхэ домогоор баян Хяагта хото!» гэлдэhээр тараа hэн.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ,
манай тусхай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Районой түлөөлэгшэд айлшадаа хүндэмүүшэ ёhоор угтаба. 2. КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь С. Л. Гатапов амаршалгын үгэ хэлэжэ байна. 3. Командаараа түрүү һуури эзэлhэн Загарайн районой физкультура, спортын комитедэй түрүүлэгшэ Ю. И. Воеводин Хүндэлэлэй табсанда. 4. Районой суглуулагдамал хоор. 5. Сагаалса мэргэнээ. 6. Басагад 100 метрэй зайда. 7. А. Шелковников гиир үргэнэ.
Авторай фото.

БАТА-САНАЙ ХУБИ ЗАЯАН

Газар дээрэ ябажа байхада, һонин даа! Одоо гайхажа садааб, ондоо гайхуулха юумэн үгы байха даа гээд һанахада, тиимэшье бэшэ байна. Һая Шэтын областиин Забайкальска районой «Красный великан» совхозоор ябаад гарахадаа, энэ дэлхэй дээрэ хүниие гайхуулха юумэн ходоодо элбэг байха хаш даа гэжэ бодоо һэм...

Тэрэ үбгэн набтархан, торшогор бэетэй. Сула уршалаа, хүрин хара нюур дээрэнь манай дэлхэйе анхаралтайгаар, буурашагүй һонирхолтойгоор хаража байһан нюдэд үнөөхил залуугайхяар ялаганалдажа, хараһан, дуулаһан юумэндээ үбгэнэй хандасые гансата гэршэлэн харуулна.

«Красный великан» совхозой ажалша коллективэй соведэй түрүүлэгшэ, түрүү хонишодой нэгэн болохо Цырен-Дари Дугарович Арсалуновайда ерэхэдэмнай, энэ үбгэн айлшалжа байба.

«Бата гээшэб даа. Одонов. Наян зургаатай болооб. Бооржын хажууда һуудаг хүм. Энэ Цырен-Даришни миний түрэл. Үнихэнэй обоогоо тахихаяа болиһон аад, одоол тахйхань гэжэ дуулаад, энэ ерээб даа. Энэ Цырен-Дариинда нэгэ шухала хэрэгтэнь туһа хүргэхэ һанаатайб. Ёһо заншалаа, урда сагаа мартажа шахуу ябаһан зон даа, мэдэл. Харин манайшни арад нэрэгүй нэхытэ бэшэ юм. Баян түүхэтэй, баян ёһо заншалнуудтай, солотой зомди. Аяар Улаан-Үдын гүт? Хайшан гэжэ иишээ ерэшөө зон гээшэбта? Болоо, болоо, һонин байна. Одоо таанадаар хөөрэлдэжэ жаргаха, сэдьхэлээ ханаахамни ха юм»,—гэжэ хэлээд, богонихон үһэтэй буурал толгойгоо Бата-ахай эльбэсэгээбэ.

Хөөрэхэ дуратай, олон юумэ мэдэхэ хүн мэтээр гансата һанагдаба. Мүнөөнэй байдал тухай яһала зүбөөр, һонирхолтойгоор бодомжолно. Тиигэхэ зуураа хаанта засагай, саг зуурын правительствын, Алас-Дурна зүгэй республикын үе сагые ухаандаа һэргээн хөөрэнэ.

— Ленин багшын политикые тад ондоогоор ябуулһан, хубилгаһан хүн гээшэ Сталин даа. Яахын аргагүй. Ленинэй наһа бараһанһаа хойшо эхилээд, тэрэшни гайхаяа улам бүхөөр мушхажа, өөрын харасатай, һанамжатай байһан зониие алажа, хюдажа эхилээ. ГПУ, НКВД-дэ айхабтар ехэ эрхэ, засаг үгөө гээд һанагшаб. Баһашье гайтай саг һэн даа. Хирэ болоод лэ засаг хубилдаг байгаа. Тинхэдэ олон һонин зонтой уулзааб. Сергей Лазое хараһан байнаб. Агван Доржиевые, Цыбен Жамсараное, Гомбожап Цыбиковые мэдэхэ, таниха байгааб даа. Ухаатайшье, һониншье зон байһан юм. Буряад арадтаал һайниие хүсэжэ, һайхан ерээдүйнь түлөө оролдожо, һанаагаа зобожо ябаа. Сталинһаа, тэрэнэй политикаһаа боложо, миниишье хуби заяан ухаанда орошогүй годиролтонуудые хээ, хубилаа,—гээд, Бата-ахай бодолгото болон абяагүй болошобо.

Гэрэй эзэн, тэрэнэй нүхэр Наталья Дондоковна гэгшэд урда урдаһаа хараад энеэбхилэлдэбэ. Тиигээд Цырен-Дари Дуг[аро]вич үбгэндэ хандаба:

— Хайшан гээд Бата-сан болоһон тухайгаа айлшадтаа хөөрэжэ үгыт. [Һ]онин ха юм.

Үбгэн шанһар энеэбэ. Тиигээд толгойгоо эльбэсэгээн, саг зуура со[һоон] нюдэеэ ониилгон һуутараа, бидэнэр тээшэ мэхэтэйгээр [х]аадхиба.

— Миний хуби заяанай худхаляагаар юу һонирхохоб даа? Айһан, һүрдэһэн шандаган шэнгеэр мэдээгүй алдаад харайжа, халба һэжэ ябаһаар элдэб хубилгаан болоо ааб-заб даа. Амиды эндэ үлөөд, ная гаража ябамни болоо юм ааб даа,—гээд Бата-ахайн тумархахадань, бүтадаа хөөрэхыень гуйгаад л үглөөнэй табан час болотор одоо хужарлажа тэрэнээ агнаабди.

Бата Одонов Сүүгэлэй дасанда арба гаран жэл соо һургуули гаража, санаатан болохо харгынгаа эхиндэ ябаа. Тиигэжэ байтарнь, хэзээб даа холо, Петроградта айшагтай ехэ хубилалтанууд болжо, оршон тойронхи байдал, урдань харагдаа, дуулдаагүй юумэн үзэгдэдэг болоод айба. Тиигэһээр граждан дайнай гал дүлэн соробхилжо, бүри эндэ, дасанай ханын саана һуудалдаан, алсалдаан болжо байһаар, Совет засаг илаа[бай]лэй.

— 1925—1926 он болотор яһала бараг байгаа. Хаа-яа сагаантанда туһалһан, Совет засаг, улаантан тухай элдэб муу һураг суу тарааһан ламанарые ЧК абаашагша һэн. Удангүй иигэжэ ехээр харангүй, элирүүлэнгүй абадаг болоходонь, зосоомни айдаһан түрөө һэн. Тиигээд лэ тэрэ үедэ һулаар харууһалагдадаг байһан хилэ дабажа гараад, Хитадай газар дээрэхи Шэнэхээн, Модон-Шулуун нютагуудта ажаһуужа байһан буряад угсаатандаа ошоо һэм,—гэжэ Бата-ахай үгэ алдаба. Тиимэһээ саашань асуудалнуудые таби табиһаар, тэрэнэй ажабайдал тухай һонирхолтой хөөрөөнүүдые шагнабабди.

Баруун-жуу гү, али Түбэд ошожо, ном үзэлгэеэ үргэлжэлүүлхэ һанаатай байбашье, хүсэлөө бэелүүлжэ шадабагүй. Эгээл тэрэ үедэнь Хитадай хойто захые эзэмдэн абаһан японецууд Маньчжоу-Го гэжэ гүрэн бии болгоод, Пу И гэгшые императораар табяа һэн. Эгээл энэ гүрэнэй газар дээрэ ажаһуудаг болоһон хадаа Бата-ахай сэрэгэй албанда татагдаа бэлэй.

— Албаяа дүүргэбэбди. Бидэнэрые суглуулжа жагсаагаад, хэн сэрэгэй албанда үлэхэ дуратайб гээд асууба. Намтай сугтаа алба хэжэ ябаһан буряад нүхэдни бултадаа үндэр зон бэйгаа. Тиимэһээ урдуур зогсоо һааб даа. Тэдэндээ дутэ байгаа һаамни, хуби заяамни тад ондоо байжа магад һэн. Теэд залуу, эрьюу ябааб. «Үлэхэмни» гэжэрхёоб. Хани нүхэдни гэртээ бусаха гэһэн байгаад, гансаараа үлөөб. Һүүлдэнь олон дахин тархияа тоншооб. Теэд яахыншье аргагүй болонхой байгаал даа.

Абяагүй байдал тогтобо. Зосоомни ямаршьеб һонин. Этигэнэ, гү, али үгы гү гэһэншүүгээр, үбгэн миний нюдэн руу хараад, мэхэтэйгээр миһэд гэбэ. Иимэ хандасада даданхай хаш. Бүри ондоо, ульгам хэлбэритэйгээр хөөрөөгөө үргэлжэлүүлбэ.

— Заа, Чаньчуньда офицерэй һургуулида һураад, лейтенант зэргэтэй боложо, хэдэн жэл соо сэрэгэй частьнуудта алба хэбэб. Һүүлдэнь Японой Осака хотодо тагнуулшадай һургуулида һурааб. Тэрэнээ дүүргэзд, долоон хүнһөө бүридэһэн тагнуулшадай бүлэг толтойлжо, Зүүн-Урда Азиин оронуудта хүдэлөөб. Бидэнэр буддын бүлэг ламанууд хэбэртэй болоод, Таиланд, Бирма, Сингапур болон бусад оронуудта тагнуул хэдэг байгаабди.

Үбгэн абяагүй болобо. Тиихэдэнь Цырен-Дари Дугарович шэнэ асуудал табяадхиба:

— Баригдажа үзөө гүт?

— Үгы ааб даа. Баригдаа һаа, иигэжэ танаар һууха һаалби? Үни хада шархияа хатааха байгаа хүн бэшэ гүб?

— Хайшан гэжэ үгэеэ ойлголсодог байгаабта?—гээд би асуубаб.

— Манай бүлэг соо хоер монгол, гурбан хитад, хоёр түбэд угсаатан байгаа. Бултантайнь үгэеэ ойлголсогшо һэм. Азида һайн тагнуулшан боложо ябаха гэбэл, долоон-найман хэлэ заабол шудалха хэрэгтэй.

— Та хэды хэлэ мэдэхэбта?

— Мэдэхэ хэлэнүүдээ мүнөө мартаа хүн бэшэ гүб даа. Лаб хитад, монгол, буряад, ород, япон хэлэ мэдэхэл хаб. Саашань һайрхаад яахаб?

Үбгэн дуугай болоод, шагнаархана. Газаа пэд хара һүни буушанхай. Хон-жэн. Бүхы дайда дэлхэй, амиды юумэн амгалан зохидоор нойрсонхой.

— Тагнуулшанайнгаа ажал дүүргээд, би совет-хитад хилын харуулшадай нэгэ отрядай командираар алба хээб. 1945 оной август соо Кван-тунска армиин подполковник болоод ябаа һэм. Совет Армиин һүрөөтэйгөөр добтолжо ороходонь, би Шэнэхээн тээшэ зугадааб. Зүгөөр тэндээ хүрөөгүйб. Эмин гол гаталжа ябхадамни, совет сэрэгшэд угтажа абаад, бариһан юм. Хэн юун байһамни гансата тодоо. Тиигээд лэ арбан жэл соо Коми АССР-тэхи нэгэ лагерьта һуугаад, тэрээнһээ тэнгдажа гарахадаа, энэ Боорждоо түбхинөөб. Ходо харууһа доро ябааб. Тиимэһээ саашанхи ажабайдалдамни һонирхомоор юумэн балай үгы. Тарха унтахамнай бэшэ гү? Битнай наян зургаатай хүн ха юмби. Амарһууб даа. Яахабши? Хуби заяамни иимэ байгаа. Совет ороной урдаһаа эсэргүү юумэ хээгүйб гэжэ байжа шашаад яахабши даа? Болоһо юумэн болоо, хэгдэһэн юумэн хэгдээ. Буддын шажанай ном һайнаар шудалаагүй баһандаал айхабтар ехээр голпрдогби. Мүнөө Сүүгэлэй дасанһаргэхэ хэрэгтэ эдэбхи гарагшаб. Хэдэн жэлэй саана таһан асуудални мүнөө шиидхэгдэжэ байна. Зай баяртай.

Тэрэ холын эридохи, гушадахи, дүшэдэхи онуудта Бата-сан гэгдэжэ яһан үбгэн гэрэй эзэнээр үдэшүүлэн ошобо. Тиихэдэнь тэрнэй бусайдаһан ажабайдал, хуби заяаниинь түрэһэн газар дээрэнь бата тулгууриияа оожо, зүрхэ, сэдьхэл соонь хүлгөөтэй мэдэрэл, бодолнууд унтаржа, һаналынь тэгшэрээд һуудал байдалынь номгорос ха.

Эндэ ямар тобшолол хэлтэйб Юрэл манай ажабайдалай үнгэ будагаар баян, олон ондоо хэлбэритэй байһаниие, гайхал, хөөрөөгөө түгэсхэхэ дуран хүрэнэ.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ,
журналист.

ТООНТО

БЭЛИГТЭЙШҮҮЛ НЭГЭДЭБЭ

«Тоонто» гээд урин дулаахнаар нэрлэгдэһэн аман зохёолой шэнэ ансамбль Улаан-Үдэдэ һаяхан мүндэлбэ. Мүнөө үедэ арадайнгаа дуу, хатарта дуратай хорёод зон тэрэнэй гэшүүд болонхой юм.

[Гэш]үүдэй заримые нэрлэбэл, багшанар Евдокия Самбуевна Буянтуева, Бальжинима Дугаровна Найданова, барилгашан Доржи Дамбаев, гагнууршан Зоригто Бартаев, бухгалтер Цыменжит Базаровна Батоцыренова, Ешин-Хорло Гомбоин, радиогой диктор Бато Дашинамжилов гэгшэд болоно. Ансамблиин уран һайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ Ц. Ц. Батурина юм.

Үнгэрһэн богонихон саг соо уран һайханай шэнэ коллективэйхид хэдэн нютагуудта концертнүүдээ харуулжа, олондо һайшаагдажа үрдибэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Тоонто» ансамблиинхидай ээлжээтэ концерт.

Николай ДАМДИНОВ

«МОНГОЛОЙ НЮУСА ТОБШЫН» АЯЛГААР

2. ТЭРЭ ҮЕЫН ОРОН НЮТАГУУД, ИРГЭН АЙМАГУУД[1]

Арбан нэгэдэхи, арбан хоёрдохи
зуун жэл руу
Анхаран шэртэжэ мүнөөдэр үзөө
һаамнай,
Эрьелтэгүйгөөр ошоһон сагай зураглал
Эртэ холоһоо һэргэн бодохо ёһотойл
даа.
Хитад гүрэнэй Ута сагаан хэрэмһээ
Хилмын хушуута Байгал далай хүрэтэр
Хэды олон аймаг, иргэн, обогууд
Хэб заншалаа, хэлэ, гуримаа абалсан,
Түрэ найрай, хэрүүлэй, эбэй, дайнай,
Түеэөн соогуур ажа амидардаг
байгааб даа!
Үргэн сүлөө талатай, буртаг шэрэнги
ойтой
Үлгэн энэ дайдада ажа һуугаашад —
«Хээрын нүүдэлшэд» гэжэ зариманиинь
нэрлүүлнэ,
Хэрмэ, хандагай агнаашадынь
«ойн иргэн» гэгдэнэ.
Хээрын нүүдэлшэдэй худхарааһ,
хуймаан сооһоо
Хэрлэн, Онон, Туулын эрье зубшаад,
Хамаг монгол гэжэ бэеэ нэрлэһэн
Хатуужал ехэтэй аймаг тодоржо
гаранхай.
Алтан уласай (Хитадай) хилэһээ наагуур
Аюул ехэтэ хүршэ татаарнуудай
Аймаг. Эдэ — харбаан, сабшаанда
бэрхэ,
Анханай хүсэтэй, солгёон, дошхон
обогтон.
Онон, Сэлэнгэ хоёрой дундахи
талмайгаар
Олон үрхэтэ тайчууд хонидоо үдхэнэ.
Хэнтэй, Хангайн хүбшэнүүдэй хоорондо
Хэрэйд обогтон айраг, тарагаар элбэг.
Хэрэйдүүдтэй хаяа тулган (баруун
тээнь)
[Ба]шэ, амаша найманигуудай аймаг лэ.
Сэлэнгэ, Хёлгын һабые шэлэн
нүүгээшэд —
Сэргэтэ шударгы мэргэд обогтон мүн лэ.
Эдэнэр бултадаа — гэр байрынгаа
түхэлөөр —
Эшэгы туургата улад гэһэн солотой
юм.
* * *
Хойшоо, саашаа, үдхэн модото дайдаар
Хори түмэд, баргууд, хэрмэшэд.
булгашад,
Урсууд, тэлэгүүд, хабханасууд, эхирэд,—
Урса обоохой байраяа мүшэрөөр
бодхоһонууд,—
Шэрүүн саһата үбэл шэшэрээшье һаа,
Буга, гүрөөһэ унагаажа, бүхэлеэр
шанан,
Булган малгай, баабгай даха умдэжэ,
«Талынхид — таладаа, ойнхид — ойдоо»,
— гэлдэн,
Тайга соогоо тааража һуудаг һэн ха.
Хээрын нүүдэлшэдээр худа ураг
ороходоо,
Хэрмэ, булганай, баабгайн арһа
дэлгэжэ,
Бардам хэдэр «бэхи», «бэлгэ»,
тайжанарай
Баһамжые номгоруулдаг байһан гээ —
Онол аргаар хүнһөө ехээр дутаагүй
Обоохой мүшэр урсата ойн иргэн.
* * *
Холын дурна, холын үмнэ, үрнын
Хотонууд тухайда монгол улад хэлэдэг
һэн:
«Байһан газартаа
Байрлажа нютаглаадаг,
Шабар хотодоо
Шабалдан һуудаг арад зон
Хурдан аянда
Түргөөр хүдэлжэ шадахагүй.
Хурса дайнда
Дары мордожо амжахагүй».
Аманда орохоһоо агтын хатарта
һуранхай,
Аляа багаһаа годли зэбэлдэг болонхой,
Арбатайһаа аба хайдагта оронхой,
Сабшалдаае сагай хүхюундэ тоолодог,
Жаргал золоёо жадын үзүүрээ
бэдэрдэг,
Хүлэгэй дэлһээр хүлһөө эршан
гүйлгөөшэ,
Зүүн гараараа зүрхэн талаяа халхалһан,
Балта шэнги хүндэ баруун гартай
Баатарнуудай түрэдэг байһан үе!

[1] Эхиниинь июнийн 9-нэй номерто.

МОНГОЛ АРАДАЙ СЭСЭН ҮГЭНҮҮД

* * *
Бага гэжэ бү баһа,
Набтар гэжэ бү дэбһэ.
* * *
Багашье һаа, ехэ болодог,
Нимгэншье һаа,
зузаан болодог.
* * *
Багаһаа залхуурбал,
Ехэшье болоходоо залхуу.
Бэеэ шэгшыгээрээ зааха,
Нүхэрөө эрхыгээрээ зааха.
* * *
Булагай эхин булангиртай
байбал,
Адагынь булангиртай.
* * *
Бүтээлгүй ламын
Бүрээ дуугархагүй.
* * *
Бэлэдхэл һайтын
Ажал урагшатай.
* * *
Бүлюугэй һайнда
Хутага хурса.
* * *
Галуун ябабал, дуутай,
Хүн ябабал, нэрэтэй.
Гараараа нэгэ хүниие
диилэхэ,
Тархяараа мянган хүниие
диилэхэ.
Талха хулгайлһан хүн
Ташаан дээрээ сагаантай.
* * *
Гай үгэ
Гүнзэгы уһанһаа хэсүү.
* * *
Гүү унаагүй баян,
Гүзээ эдеэгүй ноён.
* * *
Далайн номгондо
Загаһан амарха.
Нуурай комгондо
Нугаһан амарха.
* * *
Зан һайтай айлда хүн бүхэн
суглараха,
Замаг һайтай нуурта шубуун
бүхэн сугларха.
* * *
Зуд нэгэ жэлээр,
Журам мянган жэлээр.

УРДАНАЙ ДУУНУУД

ЁҺО БАЙХА

Наранай гарахын урда
тээхэнэ
Намжаахан толониинь гэжэ
байха.
Найдалсаад ябахынгаа урда
тээхэнэ
Наһыень асуудаг ёһо байха.
Үүрэй сайхын урдахана
Үүрэй толониинь гэжэ байха.
Үелсөөд ябахынгаа урдахана
Үныень асуудаг ёһо байха.

АЛДАБАЛБИ

Шарахан сэсэгтэнь
мэхэлүүлжэ,
Шабартань унашан
алдабалби.
Шадамархан үгэдэнь
мэхэлүүлжэ,
Сэлеэндэнь хэлсүүлшэн
алдабалби.
Улаахан сэсэгтэнь
мэхэлүүлжэ,
Уһандань унашан алдабалби.
Урихан үгэдэнь
мэхэлүүлжэ,
Үетэндэнь хэлсүүлшэн
алдабалби.

ХҮСЭН ЛЭ

Шарахан сэсэгэй ургаха
Шара наранай хүсэн лэ.
Шамбалын орондо түрэхэ
Шангахан буянай хүсэн лэ.
Үнгын сэсэгэй ургаха
Үдын наранай хүсэн лэ.
Үнжэн хандада түрэхэ
Өөрын буянай хүсэн лэ.

АРГААХАН

Ардагай һайниие
унажархёод,
Арынгаа үндэртэ аргаахан...
Архиин хатууе уужархёод,
Амитанай дунда аргаахан...
Шэлдэг бороёо
унажархёод,
Шэлынгээ үндэртэ
аргаахан...
Сэржэмэй хатууе
уужархёод,
Сэлеэн соогуур аргаахан...

Оюун ухаанай, сагаан сэдьхэлэй жэгүүр дээрэ дэгдэн элиһэн зүйлнүүд гэжэ «Алтан-Булаг» ансамблиин гүйсэдхэдэг дуунууд болон хатарнууд тушаа хэлэмээр юм. Хүдөө ажахын институдай хүбүүд, басагадай эмхидхэһэн энэ ансамбль 25 жэлэйнгээ ой мүнөө июнь һарада тэмдэглэжэ байна. Энэ ушараар болоһон баяр ёһололой үдэшэдэ олон зон сугларжа, һайндэрэй концерт хараба.

—«Алтан-Булаг» ансамблиинхид ходоодоо харгыдаа,— гэжэ институдай студентнэрэй клубай хүтэлбэрилэгшэ П. В. Фалеева хэлэнэ.— Жэшээнь, һаяхан манай артистнар Агаһаа бусаба. Тэндэ хүдөө нютагуудаар олон концерт табижа ерээ юм. Хүдөөгэй ажалшадта тусхай программа түхеэрэгдэһэн байгаа. Алтан-булагайхид үндэһэн яһатанай искусствые харуулха гэжэ илангаяа эрмэлзэдэг юм гэхэ шухала. Тэдэнэй репертуарта буряад, ортон, тува дуунууд ходо оруулагдадаг. Хатар тухай хэлэхэдэ, баһал эндэхи арадуудай хатарнууд олон юм.

Хорин табан жэл гээшэ ехэ хугасаа бэшэ. Энэ үе соо ансамбль хүл дээрээ бодоо, хүдэржөө, зоһеохы ажалайнгаа түлэг дунда

ХОРИН ТАБАН ЖЭЛ СОО

ябаһ. Гэхэтэй хамта амжалтануудые туйлажа үрдихэй. Эдэ амжалтануудые туйлаха хэрэгтэ аһхан ансамблиие эмхидхэһэн зоной аша габьяа илангаяа ехэ. Тэдэ зониие нэрлэбэл, Буряадай АССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэд П. А. Аюржанаев, П. Н. Бомштейн гэгшэд болоно. Ансамблиин мүнөөнэй гэшүүдтэ уран һайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ, балетмейстер В. Н. Шахова, хормейстер В. Д. Дамбаев гэгшэд заажа, һургажа байдаг.

Ансамбль олон тоото шагналнуудта хүртэнхэй. Жэшээлбэл, уран һайханай коллективүүдэй бүхэсоюзна 1-дэхи фестивальда хабаадахадаа, нэгэдэхи шатын дипломоор шагнагдаа һэн. Тиихэдэ 1978 ондо «арадай» гэһэн үндэр нэрэ [зэ]ргэдэ хүртэһэн юм.

Энэ бэлигтэй коллективэй саашадаашье амжалтануудые туйлахань дамжаггүй.

Т. НАГАЕВА.

БУРЯАД ОРО[Н]

НИИТЭ ХҮН ТҮРЭЛТЭНЭЙ ҮГ ЗОРИЛГОНУУДЫЕ БАТАДХАН...

Буддын шажанда һүзэглэдэг хүнүүдэй, мүн амгалан тайбан, эбтэй эетэй ажаһуухые хүсэдэг, һайн һайхан сэдьхэлтэй хүнүүдэй олохон гэрнүүдтэ эдэ үдэрнүүдтэ зула бадаржа байгаа. Ивалгын дасанда наһа бараһан СССР-эй Буддын шажанай түбэй захиргаанай Түрүүлэгшэ, бандида Хамба-лама Жимба-Жамса Эрдынеевэй гэрэлтэ дурасхаалда эдэ бадараагдаа бшуу. Ороной Буддын шажанай дасангай толгойлогшо үни удаан наһа наһалхадаа, олон юумэ туршаһан байха. Гэбэшье тэрэ ажамидаралта бүхы юумэндэ дуратай байлгын заабаринуудта хододоо үнэн сэхэ байдаг һэн. Тэрэ хатуу зоригтой, үнэн зүб байдалда этигэдэг байгаа. Жимба-Жамса Эрдынеевэй ажабайдал гансашье һүзэглэдэг хүнүүдтэ бэшэ, мүн Буряадай ба ороной Буддын шажан мүргэлдэ жэшээ болоо.

Түби дэлхэйн бүхы арадуудай хани барисаае бэхижүүлхэ хэрэгтэ, эб найрамдалай түлөө тэмсэлдэ бандида Хамба ламын оруулһан хубита манай орон дотор үндэрөөр сэгнэгдээ һэн. Эб найрамдалай түлөө тэмсэлдэ гайхамшагта амжалтануудтай байһанай түлөө тэрэ Арадуудай Хани барисаанай орденоор, алтан медаляар шагнагдаһан байгаа. Москваһаа ерэһэн правительственна телеграмма соо иигэжэ хэлэгдэнэ: «Бандида Хамба-лама Жимба-Жамса Эрдынеевэй наһа бараһан тухай СССР-эй Верховно Совет уйдхар гашуудалтайгаар мэдэжэ абаба. Ниитэ хүн түрэлтэнэй үг зорилгонуудые батадхалгада шэглүүлэгдэһэн манай ороной буддистнуудай ударидагшын ажал ябуулгые үндэрөөр сэгнэхэ зуураа, дасанда, санаартанда ба хара хүнүүдтэ гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэбди. А. Лукьянов». Совет правительствын толгойлогшо Н. И. Рыжковой гар табиһан телеграмма ороо. Далай лама, ороной православна, мусульман шажанай түлөөлэгшэд шаналал гашуудалаа мэдүүлээ.

Пятницада 10 час 15 минутада наһа барагшын бэетэй хуурсаг Хамба ламын ажаһуудаг, ажалладаг гэрэй урда тодхогдоһон байгаа. Жимба-Жамса Эрдынеевтэй хахасахын тула МНР-эй, Москвагай, Агын Буряадай автономито округой делегацинууд, Агын дасанай шэрээтэ З. Жигжитов, Хальмагай — Т. Цымпилов, Ленинградай — РСФСР-эй арадай депутат Э. Цыбикжапов, Сүүгэлэй дасанай — Ж. Цыбенов ерэһэн байна. Монголой Буддын шажанай дасангай толгойлогшо Хамба-лама Дагба-Доржо, Сүүгэлэй дасанай шэрээтэ Жимба Цыбенов, шажанай хэрэгүүдэй талаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо В. Л. Ефремов, эб найрамдалай түлөө Азиин Буддын шажанай санаартанай конференциин генеральна секретариин орлогшо В. Цыбикдоржиев, Эб найрамдал хамгаалха совет комитедэй ба Буряадай эрдэмэй түбэй зүгһөө түүхын эрдэмэй доктор Г. Санжиев гэгшэд гашуудалай митинг дээрэ үгэ хэлэбэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаев гашуудалай митинг дээрэ иигэжэ хэлээ: «1983 онһоо Хамба-лама Жимба-Жамса Эрдынеев СССР-эй Буддын шажанай түбэй захиргаанай. Түрүүлэгшын түшаалда хүдэлһэн байгаа. Энэ харюусалгатай түшаалда байхадаа, амгалан тайбан ажабайдалай аша туһада ажалладаг, мүн хүнүүдтэ анхаралтайгаар хандадаг, эрдэмтэй, дэлгэр һайхан сэдьхэлтэй байһаараа хүндэтэй болоо һэн. Манай олон үндэһэ яһатанай ороной арадуудай хоорондо хани барисаа бэхижүүлхэ хэрэгтэ Хамба-ламын оруулһан хубитые бидэ үндэрөөр сэгнэнэбди. Жимба-Жамса Эрдынеевэй ажал ябуулгые манай гүрэн түрэ үндэрөөр сэгнэһэн байгаа — тэрэ Арадуудай Хани барисаанай ордеоор, «Эб найрамдалай түлөө тэмсэлшэдэ» алтан медаляар шагнагдагдаһан байгаа.

СССР-эй Буддын шажанай түбэй захиргаанай түрүүлэгшын нэрэ ба ажал ябуулга манай оронһоо холо гадуур үргэнөөр мэдээжэ. Уйдхар гашуудалай эдэ үдэрнүүдтэ элдэб оронуудһаа ерэһэн олон тоото телеграммануудэнээниие гэршэлнэ.

Наһа барагшын нютагаархинай зүгһөө гашуудалай митинг дээрэ арадай депутадуудай Агын окружной Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Г. Л. Цэдашиев хахасалгын үгэ хэлээ.

Митинг түгэсэбэ. Уйдхар гашуудалта һүүлшын замда үдэшэгшэд Хамба-ламын бэеые хүдөөлхэ газар тээшэ ошобо.

Редактор
Р. Б. ГАМАЕ[В]

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телеф[оны: ...] секретарь —2-[...] тельства—2-61[...] информации — [...] ные корреспо[нденты ...] п. Агинское—[...]54, зам. редактора—2-68-08. зам. редактора—2-62-62. отд[ел ...] и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строи[...]тельства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63. [...]; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95: собственн[ые ...] п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, [...]-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета от[печатана в] [Бурят]ской графи[ческой ...] издата букой [...] оентоо 2 [...] Н-003547. [Зак.] № 150.

хубилган шэнэдхэжэ, гэ- шиидхэнэбди, түлөөһэтэй бу- да [...]